

TORBJÖRN SÖDER

Henrik Hanssonin vermlanninsuomalainen käännös maaherra Henrik Adolf Widmarkin viisivuotiskertomuksesta vuosilta 1881–1885

Johdanto

Keskiajalla Ruotsiin muuttaneet suomalaiset olivat yleensä kotoisin Länsi-Suomen merenläheisistä osista, Turunmaalta, Pohjanmaalta, Uudeltamaalta ja Ahvenanmaalta. Nämä länsisuomalaiset asettuivat pääasiallisesti Mälارينlaaksoon ja sitä ympäröiville alueille, missä toiset joutuivat työvoimaksi maanviljelyyn tai kaivosteollisuuteen ja toiset saivat toimeentulonsa kaupungissa. Jo keskiajalla huomattava määrä suomalaistaustaisia henkilöitä asui Tukholmassa.

1500-luvun lopussa myös itäsuomalaisia alkoi asettua Ruotsiin. Itäsuomalainen muuttoliike Ruotsiin oli osa laajaa muuttoliikettä, savolaisten leviämistä, joka oli alkanut noin sata vuotta aikaisemmin. Savolaisten muuton lähtökohta oli Etelä-Savo, ja leviäminen suuntautui aluksi Pohjois-Savon asumattomille alueille. Savolaisten kehittämä kaskenviljelytekniikka mahdollisti pysyvän asumisen erämaissa, joita he siihen asti vain jaksoittain olivat käyttäneet metsästykseseen ja kalastukseen. Valtio hyväksyi savolaisten ekspansion, koska se vahvisti Ruotsin vaatimuksia harvaan asutuilla alueilla ja varsinkin koska se loi uusia verotettavia tiloja.

Ajan mittaan muuttoliike ulottui Savon rajojen yli, ensin naapurimaakuntiin ja 1580-luvulla myös Ruotsiin. Niin sanotut metsäsuomalaiset asettuivat eteläisestä Ruotsin Lapista Länsi-Götanmaahan ulottavalle alueelle.

Alueilla, joilla metsäsuomalaisten asutus oli harvaa, metsäsuomalaiset assimiloituivat kulttuurillisesti ja kielellisesti melko nopeasti ruotsalaiseen väestöön. Niillä alueilla, joilla metsäsuomalaisten asutus oli tiheää, kulttuuri ja kieli säilyivät kauemmin. Metsäsuomalaisten henkinen ja aineellinen kulttuuri ja kieli säilyivät kauimmin Luoteis-Vermlannissa ja siihen liittyvillä Norjan alueilla. Siellä metsäsuomalaisten väestö oli asettunut harvaan asutulle ja yhtenäiselle alueelle, mikä antoi hyvät edellytykset perinteiden, kielen ja kulttuurin säilymiselle (Tarkiainen 1990; Broberg 1988).

Metsäsuomi oli elävä kieli Luoteis-Vermlannin metsäalueilla 1600-luvun puolivälistä, jolloin ensimmäiset metsäsuomalaiset asettuivat sinne, aina 1900-luvun jälkipuoliskolle saakka. Tämän 300 vuoden aikana metsäsuomalainen yhdyskunta kävi läpi eri vaiheita. Uudisasutuskauden jälkeen, kun metsäsuomalaiset kaskiviljelyn avulla ottivat alueen haltuunsa, seurasi vaihe, jona he olivat asettuneet talonpojiksi metsäalueille. Tässä vaiheessa kaskiviljely ei ollut niin hallitsevaa kuin ennen, vaan se oli karjanhoidon, metsästyksen ja peltoviljelyn kanssa yksi metsässä elävän talonpojan monista elinkeinoista. Metsätalouden teollistuminen 1800-luvulla aiheutti voimakkaita muutoksia metsäsuomalaisille. Perinteiset sosiaaliset ja taloudelliset rakenteet hajosivat ja korvautuivat uusilla. Metsäyhtiöt ostivat suuria alueita, ja metsäsuomalaisten täytyi usein jättää perinteiset elinkeinonsa ja lähteä esimerkiksi urakkatyötä tekeviksi metsätyöläisiksi. Suurien muutosten takia katosivat usein sellaiset olosuhteet, joissa luonnollisesti puhuttiin vermlanninsuomea. Ruotsin kielen hallitseva asema kansakoulussa ja kirkossa vaikutti myös siihen, että metsäsuomalaiset assimiloituivat kielellisesti. 1800-luvun lopussa vermlanninsuomen käyttö vaihteli: eräissä taloissa vermlanninsuomi oli jokapäiväinen puhekieli, kun taas toiset talot olivat täysin ruotsinkielisiä. Vuoden 1900 vaiheilla näytti suurin piirtein siltä, ettei kukaan metsäsuomalaisista välittänyt vermlanninsuomea tulevalle sukupolvelle.¹ Sen jälkeen vain yhä ikääntyvämpi joukko ihmisiä puhui vermlanninsuomea.

Henrik Hanssonin käänös

Eräs todistettavasti vermlanninsuomea hallitseva metsäsuomalainen oli Henrik Hansson Luoteis-Vermlannin Rjodenistä. Hänestä ei ole paljon tietoja, mutta hänen jälkeen jättämänsä vermlanninsuomalaiset tekstit ovat hyvin mielenkiintoisia. Niihin kuuluu muun muassa käänös Vermlannin maaherran Henrik Adolf Widmarkin viisivuotiskertomuksesta vuosilta 1881–1885. Tämä käänös, *Goningan gäskuläisen vieldä asdajalda däjmidäs voäsilda 1881–1885* (ru. *Kungl. Maj:ts Befallningshafvandes femårs-berättelser Åren 1881–1885*), on monessa suhteessa huomattava dokumentti 1800-luvun metsäsuomesta sellaisena, kuin se oli 1800-luvun lopussa, ja käänös on ainutlaatuinen sikälikin, että se näyttää, millä tavalla metsäsuomalainen Vermlannissa niihin aikoihin käytti äidinkieltään ruotsinkielisen tekstin kääntämisessä. Tässä artikkelissa esitän, miten Hansson ruotsin ortografiaan perustuvalla kirjoitustavallaan kuvaa vermlanninsuomen äänneasua ja millä tavalla hän yrittää noudattaa myös vermlanninsuomalaisessa käänöksessä samaa tyyliä kuin ruotsalaisessa alkutekstissä.

Käänöksen aloitteentekijä oli luultavasti Karlstadin opettajaseminaarissa toiminut Albrekt Segerstedt. Albrekt Segerstedt syntyi Södermanlandissa sijaitsevan Nykyrkan pitäjässä vuonna 1844. Hänen isänsä oli komministeri Carl Anders Segerstedt ja äitinsä

1 Kaisa Vilhaisen poika, Karl Persson (synt. 1900), on poikkeus. Kettusen mukaan hän oli ”[n]uorin suomea puhuvista metsäsuomalaisista”. (Kettunen 1930, 237, alaviite.)

Ulrica Wilhelmina Lingmark. Isän kuollessa Albrekt kävi vielä koulua ja hänen perheensä eli suhteellisen köyhissä oloissa. Hän jätti opintonsa kesken monta kertaa, koska hänen täytyi auttaa kotitalon töissä. Hän suoritti ylioppilastutkinnon 1865 Nyköpingissä. Hänellä ei ollut taloudellisia mahdollisuuksia opiskella yliopistossa, sen sijaan hän opiskeli *Akademien för de fria konsterna* ja *Svenska trädgårdsföreningen* -oppilaitoksissa Tukholmassa.

Oltuaan lyhyen ajan sijaisena Nyköpingissä ja Tukholmassa 25-vuotias Albrekt sai Karlstadin kansakouluseminaarin lukion opettajan paikan. Luultavasti hän oli aikonut jäädä seminaariin vain lyhyeksi ajaksi, mutta hän pysyi Karlstadissa kuolemaansa saakka, vuoteen 1894. Hän meni naimisiin Fredrika Sofia Bohmanin kanssa vuonna 1870 ja tämän kuoleman jälkeen vuonna 1884 uusiin naimisiin Hilda Sofia Augusta Schröderheimin kanssa. Laiskuus tai saamattomuus eivät olleet syynä siihen, että hän jäi työpaikkaansa Karlstadiin. Albrekt Segerstedt oli täynnä luovuutta, ja hän varmaankin kuvitteli, että hän voisi syventyä mielenkiintoisiin harrastuksiin työnsä ohessa. Hän oli kiinnostunut politiikasta ja kulttuurista ja ryhtyi sen takia lehtimieheksi. Karlstadiin tulonsa jälkeen hän otti pian yhteyttä paikalliseen lehdistöön. Ensin hän kääntyi *Wermlands Läns Tidningin*, *Karlstads-tidningenin* edeltäjän, puoleen, ja hänestä tuli ajan mittaan lehden toimittaja. Muutettuaan mieltään parin vuoden jälkeen hän alkoi työskennellä oikeistolaisessa lehdessä *Nya Wermlands-Tidningen*, jonka ahkera työntekijä hän oli lähes kaksikymmentä vuotta. (Segerstedt Wiberg 1996, 101; Ancker 1962, 101.) On todisteita siitä, että piispa Claes Herman Rundgren yllätti koulutoimentarkastajana monta kertaa Segerstedtin, kun tämä oli kirjoittamassa seuraavan päivän pääkirjoitusta *Nya Wermlands-Tidningeniin* tai suorittamassa jonkin artikkelin korjauslukua (Segerstedt Wiberg 1996, 22). Segerstedtin tuotantoon kuuluu matematiikan ja luonnontiedon oppikirjoja. Hänen kirjoistaan on suomennettu *Naturlära för folkskolor och nybegynnare*. Kirjan suomenkielinen nimi on *Luonnontiede kansakouluja ja aloittelevia varten*, ja sitä ruvettiin käyttämään Suomessa jo 1870-luvulla. Hän osallistui läänin alakouluseminaariin ja opetti muun muassa kirjanpitoa iltaisin. 1870-luvun alussa hän perusti tyttökoulun Karlstadiin ja myöhemmin teknisen käsityökoulunkin. Segerstedtiä kuvataan huomattavaksi pedagogiksi, joka oli opetusmetodiikan ja erityisesti käsityönopetuksen puolustaja. Hän julkaisi myös kansanperinteen kuvauksia ja tarinakokoelmia, joista kuuluisin on *Svenska folksagor och äventyr* ('Ruotsalaisia kansatarinoita ja seikkailuja' 1884), joka sisältää tarinoita, taruja ja taikauskkoa Ruotsin eri maakunnista.

Segerstedt oli erittäin kiinnostunut kansankulttuurista, ja tämä kuvastuu muun muassa siitä, että hän kehotti seminaarioppilaita kirjoittamaan muistiin kansanmuistoja, kansankieltä, tapoja ja tarinoita kotialueiltaan. Segerstedt itse oli ennen kaikkea innostunut metsäsuomalaisesta kulttuurista. Kesäisin hän kävi metsäsuomalaisella alueella ja merkitsi muistiin, piirsi ja maalasi ahkerasti vieraillessaan kylissä ja pirteissä (Segerstedt Wiberg 1996, 109).

1880-luvun alussa Segerstedt alkoi kerätä Keski-Skandinavian metsäalueilla elävistä metsäsuomalaisista tietoja, jotka hän myöhemmin yhdisti kokoelmaksi *Finnbefolkningen i Mellersta Sverige och Sydöstra Norge* ('Suomalaisväestö Keski-Ruotsissa ja

Kaakkois-Norjassa¹), josta käytetään myös nimeä *Segerstedts samling* ('Segerstedtin kokoelma'; Wedin 2006). Segerstedt lähetti kiertokyselyjä papeille, opettajille ja nimismiehille. Tutkimus käsitti Taalainmaan, Gästriklandin, Hälsinglandin, Härjedalenin, Medelpadin, Närke, Södermanlandin, Vermlannin, Länsi-Götanmaan, Västmanlandin, Ångermanlandin ja Kaakkois-Norjan metsäsuomalaisalueet. Kyselylomakkeessa Segerstedt pyysi tiedonantajilta informaatiota suomalaisasutusten iästä ja levinneisyydestä, suomalaisten ulkonäöstä ja ruumiinrakenteesta, kielestä, tavoista ja tottumuksista. Hän kysyi myös metsäsuomalaisten aineellisesta kulttuurista.

Matkustaessaan Vermlannin metsäseuduilla tai hoitaessaan kiertokyselyjä Segerstedt lienee joutunut kosketuksiin Henrik Hanssonin kanssa. Hansson oli 70-vuotias, kun hän antoi informaatiota Segerstedtille. Hän oli kotoisin Röjdenistä, Norjan rajan läheltä Luoteis-Vermlannista. Segerstedt kuvaili häntä näin:

Henrik Hansson on yksi harvoista suomalaisista täällä Keski-Ruotsissa, joka osaa kirjoittaa suomea. Hänellä on tuskin mitään koulutus pohjaa, mutta hän on, kuten useimmat hänen kansastaan, tiedonhaluinen ja paljon lukenut. Häntä pidetään yhtenä Vermlannin rikkaimmista talonpojista. (Wedin 2006, 233, suomennos TS.)

Henrik Hansson oli ilmeisesti varakas mies muuten köyhyyden ja puutteen leimamassa Luoteis-Vermlannissa. 1800-luvun jälkipuoli oli vaikea aikakausi, ja monet ihmiset muuttivat alueelta Pohjois-Amerikkaan. Hanssonilta peräisin olevat tiedot ovat tässä tarkasteltavaa käännöstä lukuun ottamatta suoria vastauksia kiertokyselyn kysymyksiin ja sanaluettelo, joka sisältää ruotsalaiset, vermlanninsuomalaiset ja ”vanhat”² suomalaiset vastineet, sekä kirje Segerstedtille itselleen. Päinvastoin kuin muut Segerstedtin kokoelman tiedonantajat Hansson antoi tietonsa sekä ruotsiksi että suomeksi. Kirjeessä³, jossa Hansson kommentoi tietojansa, hän ei mainitse mitään käännöksestä. Selitys lienee se, että Hansson teki käännöksen sen jälkeen, kun hän oli antanut kiertokyselyvastaukset Segerstedtille. Se selittää myös, miksi kiertokyselyvastaukset, sanaluettelo ja kirje ovat kokoelman ensimmäisessä osassa ja käännös toisessa osassa. Oletan, että Segerstedt huomattuaan, että yksi tiedonantajista osasi sekä puhua että kirjoittaa suomea, halusi enemmän ja pyysi Hanssonia kääntämään osan Widmarkin viisivuotiskertomuksesta⁴, joka käsittelee Vermlannin metsäsuomalaisen väestön tilannetta. On mahdollista, että idea syntyi kun Segerstedt näki, että Hansson kiertokyselyvastauksissaan oli kääntänyt sitaatin

2 Hanssonin sanaluettelossa *Suåmalaista* on ruotsin *Wermlands finnskan* vastineena ja *Wanhåa suåmalaista* on *Finlands finnskan* vastineena.

3 Hanssonin vermlanninsuomeksi kirjoittama kirje on allekirjoitettu nimellä *Hejkki Hannon båjga*.

4 Viisivuotiskertomukset (ru. *femårsberättelse*) olivat ”selostukset läänien tilanteesta ja tarpeesta, jotka maaherrojen 1802–1911 [...] täytyi lähettää kuninkaalle Kammarkollegiet-viraston kautta. Ennen kaikkea ne sisälsivät tietoja väestön, talouselämän ja liikenneyhteyden kehityksestä. Kertomukset olivat julkisen tilaston ja valtionhallinnon lääninä koskevien toimenpiteiden perustana.” (NE s.v. femårsberättelser, TS.)

ruotsinkielisestä maantieteen kirjasta (Wedin 2006, 221; Hogner et al 1860, 315) vermlanninsuomeksi.

Viisivuotiskertomus oli luultavasti Segerstedtin käytössä ollut teksti. Ei ole mahdollista, että se konkreettisesti oli hänen pöydällään. Virallisesti Henrik Adolf Widmark oli viisivuotiskertomuksen tekijä, mutta on seikkoja, jotka viittaavat siihen, että Segerstedtin oli osallisena erityisesti metsäsuomalaisista kertovassa tekstissä. Ei ole todennäköistä, että Widmark, joka oli maaherrana Norrbottenissa vuosina 1873–1885 eikä tullut Vermlannin maaherraksi ennen kuin 1885, olisi kerännyt tiedot ja laatinut tekstin Vermlannin metsäsuomalaisista. Oletettavasti teksti on syntynyt Segerstedtin avulla. Hän oli todistetavasti vikkela kynänkäyttäjää, ja hänellä oli tietoja ja helposti saavutettavaa informaatiota. Viisivuotiskertomuksen tiedot metsäsuomalaisista vastaavat sitä paitsi Segerstedtin kyselylomakkeen kysymyksiin. On vielä mahdollista, että teksti pääsi Widmarkin viisivuotiskertomukseen Segerstedtin aloitteesta.

Hanssonin kirjoitustapa

Suomessa 1800-luvun kansankirjoittajien kirjeistä ilmeni selvästi, että kirjoittajat yrittivät noudattaa pipliasuomeen perustuvaa standardia (Nordlund 2007, 236). Itäsuomalaiset kansankirjoittajat poikkesivat siis kirjeitä kirjoittaessaan paikallisesta puhekielen normista länsisuomesta ja ruotsista vaikutteita saaneen standardin hyväksi.

Karl Aksel Gottlundin kirjeenvaihdossa metsäsuomalaisten kanssa ilmenee kirjakieli toisessa muodossa (Nordlund 2007; Laitinen & Nordlund 2008). Kirjeissä on metsäsuomalaisten murre normina, ja kirjoitus jäljittelee mahdollisimman suuressa määrin metsäsuomen äänneasua. Nordlundin mielestä Gottlund vaikutti metsäsuomalaisten kansankirjoittajien kirjoitustapaan. Gottlundin kirjoitustapa perustui hänen kotiseutunsa itäsuomalaiseen murteeseen ja rohkaisi siis metsäsuomalaisia kirjoittamaan heidän omalla murteellaan. Hanssonin kirjoitustapa perustuukin hänen omaan murteeseensa, mutta hänen kirjoitustapansa on erilainen.

Hanssonin käännös sisältää käsinkirjoitetussa originaalissa 31 sivua, ja se on kirjoitettu ruotsalaiseen oikeinkirjoitustraditioon nojautuvalla kirjoitustavalla. Sen takia se erottuu monessa suhteessa oman aikansa kirjasuomesta.

Konsonantit

Silmiinpistävintä Hanssonin kirjoitustavassa on vermlanninsuomen klusiilien kirjoitusasu. Klusiilit, jotka vermlanninsuomen muistiinpanoissa yleensä kirjoitetaan grafeemeilla <p t k>, Hansson kirjoittaa grafeemeilla <b d g>. Alkuklusiilit Hansson kirjoittaa näin lähes täysin johdonmukaisesti. Ensimmäisen tavun jälkeiset klusiilit osoittavat suuremmassa määrin vaihtelua, mutta grafeemit <b d g> dominoivat.

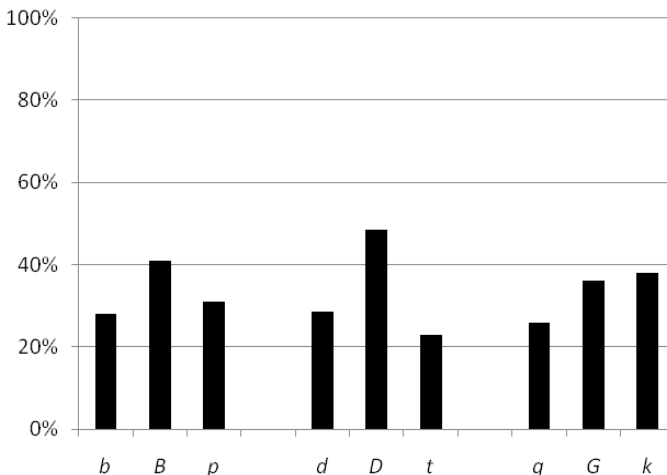
Klusiilien käytöllään Hansson korostaa piirrettä, joka on erittäin tunnusomainen vermlanninsuomelle eli soinnillisten klusiilien esiintymistä. On todisteita siitä, että

vermlanninsuomessa oli suurta vaihtelua soinnillisten ja soinnittomien klusiilien välillä (Mägiste 1948, 6; Kettunen 1909, 93). Vermlanninsuomen tarkimmissa tarkekirjoituksissa esiintyy tavallisesti joka klusiililyyppille kolme klusiilivarianttia, soinnillinen, puolisoinnillinen ja soinniton. Suomalais-ugrilaisen tarkekirjoituksen mukaisesti labiaaliset klusiilit kirjoitetaan merkeillä <b B p>, postdentaaliset <d D t> ja velaariset <g G k>, joista kapiteelit kuvaavat puolisoinnillisia variantteja.

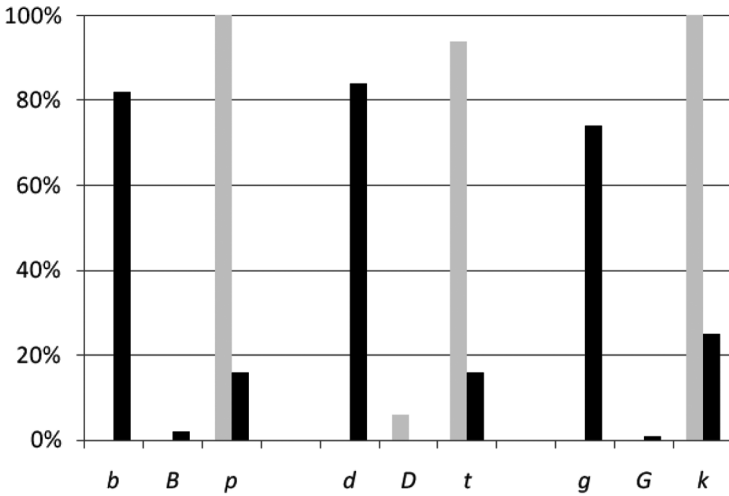
Mägisten (1948) informanttien alkuklusiilinkäytön tarkastelu osoittaa, miten klusiilien laatu vaihtelee (ks. taulukko 1). Tarkastelu on rajoitettu niihin kertojiin, jotka Mägisten mielestä puhuivat suomea hyvin ja joiden ei tarvinnut käyttää ruotsalaisia sanoja puhuessaan suomea. Kaikkien klusiililyyppien vaihtelu on suhteellisen tasaisesti jakautunut Mägisten informanttiryhmässä.

Yksilötasolla voi kuitenkin havaita suuria eroja. Esimerkiksi Kerstin Henrikssonin puheessa soinnittomat klusiilit dominoivat, mutta suurin osa Gustav Pålssonin klusiileista on soinnillisia (ks. taulukko 2). Johannes Johanssonin puheen alkuklusiilien tarkastelu (Soutkari 1999) osoittaa, että klusiililyyppien välinen vaihtelu on melko samanlainen painotuksesta riippumatta. Tämä viittaa siihen, että soinnittomat, soinnilliset ja puolisoinnilliset klusiilivariantit vaihtelevat vapaasti. Suuri yksilöiden välinen vaihtelu viittaa siihen, että vermlanninsuomen klusiilijärjestelmä oli muuttumassa. Syynä soinnillisten klusiilien esiintymiseen vermlanninsuomessa on varmasti ruotsin ja norjan vaikutus.

Toisen kielen klusiilien vaikutus toisen kielen klusiilien ääntämiseen ei ole tuntematon ilmiö. Suomenruotsi on, kuten oli vermlanninsuomikin, saanut vaikutteita ympäröivästä

Taulukko 1. Alkuklusiiliallofonien jakautuminen Mägisten (1948) informanttiryhmässä.

Taulukko 2. Alkuklusiiliallofonien jakautuminen Kerstin Henrikssonin (harmaa) ja Gustav Pålssonin (musta) puheessa.

enemmistökielestä. Ringen ja Suomi (2009) osoittavat artikkelissaan Fenno-Swedish VOT: Influence from Finnish?, että suomi on vaikuttanut suomenruotsalasiin klusiileihin.

Artikkelin tutkimuksen mukaan alkuaseman soinnittomat klusiilit /p t k/ äännettiin aina ilman aspiraatiota ja klusiilien VOT⁵ oli lähellä suomen klusiilien VOT:ia. Inertiaalisten klusiilien /b d g/ ääntämisessä Ringen ja Suomi erottavat kaksi ryhmää. Toisessa ryhmässä on melko sama negatiivinen VOT kuin normaalissa standardiruotsissa. Toisessa ryhmässä keskiarvo oli huomattavasti matalampi, ja lähes kolmasosassa tapauksista VOT oli ei-negatiivinen.⁶ Eräällä henkilöistä 38 % /b d g/ -VOT -tapauksista oli ei-negatiivisia. Osa henkilön klusiileista /b d g/ kävi vieläpä yksiin hänen klusiiliensa /p t k/ kanssa.

Tutkimuksessa molempien ryhmien henkilöt saivat kuunnella kaikkia kummankin ryhmän ääntämiä sanoja, jotta voitiin tutkia, miten he olivat ymmärtäneet klusiilien ääntämisen. Ensimmäisen ryhmän tulos oli, että ryhmä tunnisti kaikkien /p t k/-alkuisten sanojen inertiaaliset klusiilit, mutta luokitteli /b d g/-alkuisten sanojen inertiaalisista klusiileista 4,8 % virheellisesti. Toisessa ryhmässä 1 % /p t k/-sanoista ja 29 % /b d g/-sanoista oli virheellisesti luokiteltuja.

5 VOT (engl. *Voice-onset Time*) tarkoittaa klusiilien fonaation ja laukeamisvaiheen välistä aikaa (Crystal 1997, s.v. *Voice-onset time*). Jos fonaatio alkaa ennen laukeamisvaihetta, VOT on negatiivinen, ja jos fonaatio alkaa laukeamisvaiheen jälkeen, VOT on positiivinen.

6 *Positive VOT* -termin asemasta Ringen ja Suomi käyttävät termiä *non-negative* ('ei-negatiivinen') niistä /b d g/:n ääntämisen tapauksista, joissa fonaatio alkaa laukeamisvaiheen jälkeen.

Tulos näyttää, että suomenruotsin klusiilit ovat saaneet vaikutteita suomen klusiileista ja että esiintyy suurta henkilökohtaista variaatiota. Eräällä henkilöllä oppositio soinnillisten ja soinnittomien klusiilien välillä tuntuu olevan häviämässä. Vermlanninsuomessa, sellaisena kuin kieli tunnetaan muistiinpanoista ja äänityksistä, melko samanlainen prosessi todennäköisesti jatkui. Ruotsin ja norjan vaikutuksesta vermlanninsuomen klusiilit ovat saaneet enemmän tai vähemmän soinnillisia allofoneja. Tärkeä ero on kuitenkin se, että [b d g] eivät olleet foneemeja vermlanninsuomessa. Vermlanninsuomessa ongelmia kommunikaatiossa ei siis synnyttänyt se, että klusiilit saivat soinnilliset allofonit, koska ei ollut minimipareja, joissa klusiilin soinnillisuus tai soinnittomuus aiheuttaisi merkityseron. Soinnillisten klusiilien syntymisestä huolimatta kaikki klusiilit säilyttivät yhden tärkeän piirteen, nimittäin aspiraation puuttumisen. Suomenruotsissa /b d g/ ja /p t k/ ovat sitä vastoin eri foneemeja, mikä on vaikuttanut siihen, että ero on säilynyt. Ottaen huomioon miten klusiilit kuvataan Vermlanninsuomen muistiinpanoissa, on todennäköistä, että suomessa, johon Hansson oli perehtynyt, mainittujen allofonien välillä oli melko tasaisesti jakautunut variaatio. Klusiiligrafeemeina <p t k> vaikuttaisivat yhtä sopivilta kuin <b d g>. Koska Hanssonin kirjoitustapa perustui siihen, miten ruotsin puhe suhtautui grafeemeihin, hän valitsi grafeemit, jotka ruotsin ortografiassa symboloivat aspiroidittomia klusiileja. Jos hän olisi valinnut kirjaimet <p t k>, hän olisi tuonut kirjoitustapaansa aspiroidun komponentin, joka oli vieras Hanssonin vermlanninsuomessa.⁷ Tätä korostaa Hanssonin ruotsista lainaamien sanojen klusiilien kirjoittaminen. Lainasanat, joiden ruotsalaiset vastineet alkavat klusiileilla /p t k/, jota seuraa vokaali, hän kirjoittaa grafeemeilla <b d g>, esimerkiksi *bersonalda* (vrt. *persoonalta*) < ru. *person* 'henkilö', *diggerlaomåx* (vrt. *-laumoiksi*) < ru. *tiggarskara* 'kerjäläislauma', *gånstfliti* ([konstfli:t:i])⁸ < ru. *konstflit* 'teollisuus'.

Muut konsonantit Hansson kirjoittaa senaikaisen ruotsalaisen ortografian mukaan, jossa poikkeama nykyisestä ruotsalaisesta ortografiasta on se, että /v/ kirjoitettiin *fv*:llä sanan sisässä ja *v*:llä sanan alussa. Hansson ei ole täydellisen johdonmukainen, muun muassa *w* esiintyy sekä sanan alussa että sanan sisässä. Sekvenssin /ks/ hän kirjoittaa *x*:llä seuraavia paikannimiä lukuun ottamatta: *Eksheärässä* < ru. *Ekshärad*; *Ruksin* < ru. *Fryken*.

Liudentuneet konsonantit

Sekvenssejä, jotka yleiskielessä sisältävät konsonantin ja seuraavan /i/:n, esimerkiksi *tuli*, *käsi*, *pani*, vastaavat vermlanninsuomen liudentuneet konsonantit. Metsäsuomen muistiinpanoissa tämä piirre merkitään eri tavoin. Suomalais-ugrilaista tarkekirjoitusta käyttävät tallentajat (Mägiste 1948; Kettunen 1909, 1930) merkitsevät yleensä piirteen

7 Hanssonin <b d g>-grafeemien käyttöä voi rinnastaa nykyaikaiseen pohjoissaamen ortografiaan, jossa alkuaseman grafeemit tarkoittavat aspiroidittomia klusiileja (ks. esim. Sammallahti 1998, 132–136). Tärkeä ero on kuitenkin, että vermlanninsuomen klusiilit usein ääntyivät soinnillisesti.

8 Hanssonin kirjoitustavan perusteella on vaikea varmasti päätellä, miten sana olisi äännetty vermlanninsuomeksi.

diakriittisellä merkillä ´ (*l̄, ś, ŋ*). Muistiinpanoissa, joissa tarkekirjoitus on yksinkertaistettu ja muistuttaa standardisuomen ortografiaa, liudennus merkitään joskus konsonantin jälkeisellä *j*:llä. Tornionlaaksolainen Matti Mörtberg, joka teki muistiinpanoja Vermlannin metsäsuomalaisilla alueilla vuosina 1935, 1937 ja 1938, käyttää kahta tapaa: toisaalta hän kahdentaa konsonantin, *tull* (vrt. *tuli*), mikä synnyttää epäjohdonmukaisuutta pitkien konsonanttien suhteen (Söder 2011), toisaalta hän kirjoittaa liudentuneen konsonantin edellä *i*:n, *tuil*. Hanssonkin merkitsee ortografiassaan tämän piirteen kirjoittamalla *i*-grafeemin tai *j*-grafeemin konsonantin edellä. Grafeemit vaihtelevat liudennuksen merkinä ilman järjestelmää: *bäivän bain* (*pañ*) 'päivään pani' (< ru. *ädagalade*) ~ *ojnba-jgad* (*uñ-*) 'unipaikat' (< ru. *sovplats*). Grafeemit *i* ja *j* voivat esiintyä liudennusmerkkinä samassa sanassa eri tilanteessa: *gäisin* (*käsín*) 'käsin', *Gäjs djön* (*käs-*) 'käsityön'. Grafeemien *i* ja *j* välistä jakoa ja niiden suhdetta eri foneemeihin on vaikea tarkastella Hanssonin ortografiassa.

Vermlanninsuomessa supistumaverbit saavat imperfektin 3. persoonassa muodon, joka loppuu liudentuneeseen sibilanttiin *ś*:ään. Mägiste (1948, 26, 32) merkitsee esimerkiksi muistiin muodot: *magas^o*, *rubeś* (vrt. *makasi*, *rupesi*). Tämä verbityyppi onkin ollut mallina lainaverbeille. Mägiste (1948, 33) mainitsee muiden muassa seuraavan verbin: *brügas^o* 'tapasi(vat)' (< ru. *bruka*), jonka Hanssonin vastine on *brogais*. Muistiinpanoissaan Mörtberg (Söder 2011) merkitsee imperfektimuodon liudennuksen samalla tavalla: *rupeis*, *vaarais*, *viskais*, *leikkais*, *räknäis*. Teoreettisesti tämä kirjoitustapa on problemaattinen, koska sekvenssi vokaali ja liudentunut konsonantti käy yksiin diftongien *ai* ja *äi* kanssa. Loppuheitto on vermlanninsuomelle ominainen piirre, joka monissa tapauksissa aiheuttaa *i*:n katoamisen. Hanssonin *viskais* tarkoittaisi siis myös konditionaalimuotoa. Käytännössä tämä seikka ei ole suuri ongelma, koska vain yksi tämäntyyppinen verbi, *rystäis* 'lienee', esiintyy konditionaalimuodossa. Muodot *dolis* (vrt. *tulisi*) ja *äis* (vrt. *olisi*) osoittavat, että konditionaali on kuitenkin elävä modus Hanssonin kielessä. Suomen vanhassa kirjakielessäkin esiintyi tätä imperfekti- ja konditionaalimuotojen välistä kaksitul-kintaisuutta runsaasti. Esimerkiksi muotoa *langeis* (< *langeta*) käytettiin sekä imperfektinä että konditionaalina (Rapola 1933, 328–329).

Vokaalit

Hansson perustaa vermlanninsuomen vokaalikvaliteettien esityksen ruotsin vokalismiin ja sen ruotsin ortografian mukaiseen kuvaukseen. Kuvatessaan vermlanninsuomen vokaalia hän käyttää grafeemia, joka ruotsin oikeinkirjoituksessa on foneettisesti lähin. Hanssonin ortografiassa tästä on seurauksena, että grafeemeja *a*, *e*, *i*, *y*, *ä*, *ö* käytetään yleensä samalla tavalla kuin suomen ortografiassa: *baha* (*paha*), *se* (*se*), *viha* (*viha*), *yx* (*yksi*), *dänne* (*tänne*), *mössöjä* (< ru. *mesost* 'meesjuusto'). Grafeemeja <o> ja <u> sitä vastoin käytetään muiden vokaalifoneemien kuvaamiseen, kuin suomen ortografiassa on

9 Kettusen ja Mägisten tarkekirjoitusta tässä artikkelissa on eräissä tapauksissa vähän yksinkertaistettu.

tapana (vrt. taulukko 3). Ruotsissa <o> esiintyy kahdenlaisena: <o>/o/ ja <o>/u/. /o/:n allofonit ovat [o:] ja [ɔ]. Vaikka [ɔ] on lähellä suomen /o/:n standardiallofonia, Hannunpoika käyttää <o> /u/:ta.

Hanssonin ortografia	o	å	a	u, y	ö	i	e	ä
standardisuomen ortografia	u	o	a	y	ö	i	e	ä

Taulukko 3. Vertailu Hanssonin kirjoitustavan ja standardisuomen ortografoiden välillä. Taulukosta käy ilmi, että grafeemit o ja u tarkoittavat eri vokaaliäänteitä Hanssonin kirjoitustavassa ja standardisuomen ortografiassa. Hansson on lisäksi ruotsin ortografian mukaisesti ottanut käyttöön grafeemin <å> /o/:n kirjoittamiseen.

Kirjeessään Segerstedtille Hansson kirjoittaa, että ”kantasuomessa käytetään *u*:ta *o*:n ja *o*:ta *å*:n sijasta, mutta minä olen seurannut oikeinkirjoitustapaa miten nämä kirjaimet soivat ruotsin kielessä.” (Wedin 2006, 227, TS) Grafeemi <o> tarkoittaa siis laadullisesti [u]:ta: *golg* (*kulki*), *dolla* (*tulla*). Grafeemi <å> vastaa Hanssonin käänöksessä standardisuomen ortografian grafeemia <o>: *jätta* ’että’ (*jotta*), *åli* (*oli*). Grafeemi <u> tarkoittaa Hanssonin ortografiassa pyöreää etuvokaalia: *ummärdä* (*ymmärtää*), *gullbu dobbia* (*kylpytupia* ’saunoja’). Yksittäisissä tapauksissa Hansson poikkeaa tästä periaatteesta selvästi suomen oikeinkirjoituksen vaikutuksesta ja käyttää *u*:ta velaarisen vokaalin kirjoittamiseen. Tätä käyttöä esiintyy vain vartalon *suåm-* (*suom-*) kanssa. Luultavasti hän oli nähnyt tämän sanan kirjoitettuna.¹⁰

Hanssonin ortografiassa <u>- ja <y>-grafeemien välinen suhde on ongelmallinen. Eräissä tapauksissa grafeemit vaikuttavat keskenään vaihdettavilta, vrt. *gummenen* ~ *gymmenen* ’kymmenen’, mutta yleensä Hansson on jakanut grafeemien käytön eri sanoihin. Hän käyttää esimerkiksi vain grafeemia <y> *yx*-sanassa (*yksi*), kun taas etuvokaalisissa passiivin perfektin partisiipeissa vain <u>:ta: *dehdu* ’tehty’, *lämmidettu* ’lämmitetty’. Alkukirjaimena <y> on huomattavasti tavallisempi kuin <u>. Konsonantilla alkavissa sanoissa <y> on ensimmäisessä tavussa yhtä tavallinen kuin <u>, kun taas <u> dominoi ensimmäisen tavun jälkeen. Nämä grafeemit tarkoittavat ruotsin ja suomen ortografiassa vokaaliäänteitä, jotka eivät laadullisesti vastaa toisiaan¹¹.

Standardiruotsissa <u> äännetään pääasiallisesti kahdella tavalla: toisaalta lyhyenä puolisuppeana keskivokaalina [ø], esim. ru. *full* ’täysi, täynnä’, ja toisaalta pitempänä

10 En ole löytänyt mitään tietoja siitä, oliko Hanssonilla suomalaista kirjoja. Erittäin todennäköisesti hänellä oli ainakin suomalainen *Raamattu*.

11 Ruotsin ortografiassa pitkänä äännetty <u> ja <y> symboloivat oppositiota [ʏ:]~[y:], joka harvoin esiintyy maailman kielissä. Mikko Kuronen (2000, 32) mainitsee viisi tekijää, jotka vaikuttavat vokaalien ääntämiseen: supistumapaikka ([ʏ:]’n supistumapaikka on taempaa kuin [y:]’n), artikulaatiokorkeus ([ʏ:]’n artikulaatiokorkeus on matalampaa kuin [y:]’n), huulien kokoon puristus [ʏ:]’ssä vastaan huulien eteenpäin työntymistä [y:]’ssä, suppeneva ([ʏ:]’n) tai väljenevä ([y:]’n) diftongiutumisen ja mahdollinen hälyinen loppuvaihe. Kolme ensimmäistä tekijää vastaavat etupäässä vokaalien välisestä artikulatorisesta erosta, ja näistä esiintyvät huulien kokoonpuristus tai aukinaisuus ratkaisevimpina (Fant 1983, 71).

suppeana vokaalina [ɥ:], esim. ru. *ful* 'ruma' (HIPA, 141), kun taas grafeemi suomessa tarkoittaa suppeaa takavokaalia (Karlsson 1994, 46). Foneemi [ɥ:] äännetään pienellä suuauskolla¹², ja ääntäminen on suppeampaa ja edempää kuin lyhyen äänteen, mihin viittaa risti ɥ:n alla¹³. Tärkeä tekijä tässä yhteydessä on se, että Vermlannin ruotsinkielisissä murteissa lyhyt /u/ äännetään laadullisesti samalla tavalla kuin pitkä variantti.

Ruotsin <y> äännetään kahdella tavalla, lyhyenä [ɥ] (esim. ru. *syll* 'ratapölkky') tai pitkänä [y:] (esim. ru. *syl* 'naskali'). Standardiruotsissa <y>- grafeemin molemmat ääntämiset ovat paljon lähempänä toisiaan kuin <u>:n ääntämisvariantit. Molemmat ovat suppeita etuvokaaleja, joista pitkä variantti on lyhyttä vähän suppeampi. Molemmat äännetään voimakkaasti pyöreänä. Suurin ero ruotsin ja suomen <y>:n ääntämisen välillä koskee huulten pyöristämistä ja kielen asentoa. Ruotsin variantit äännetään edempänä kuin suomen variantit ja voimakkaasti pyöreinä, kun taas suomen variantit eivät ole niin vahvasti pyöristetyt (Dahlstedt 1971, 24).

Lars-Gunnar Larsson (1978) käsittelee sellaisia suomen ja ruotsin fonologisten järjestelmien välisiä erilaisuuksia, jotka voivat aiheuttaa hankaluuksia ruotsia opiskeleville suomenkielisille. Artikkelissaan Larsson korostaa hankaluuksia ruotsin labiaalivokaalien ääntämisessä. Hän jättää analyysista pois ruotsin /ø:/:n, koska sen voi helposti samastaa suomen /ø:/:hön. Ensi sijassa ruotsin /y:/:n ja /ɥ:/:n välinen ero aiheuttaa vaikeuksia suomenkielisille, koska ne ovat suomenkielisen artikulaatiossa ääntämykseltään liian läheisiä. Koska äänneiden välinen ero tuntuu liian epäselvältä, /ɥ:/:n ääntäminen siirtyy taaksepäin - missä sitä tukee grafeemien suomen äännearvo - niin että se lähenee /u:/:ta. Tämä vuorostaan vaikuttaa /ɥ:/:n ja /u:/:n väliseen eroon ja siten koko velaarivokaalien sarjaan (Larsson 1978, 29).

Taisto Määttä (1983) on tutkinut akustisilla testeillä muun muassa sitä, miten suomenkieliset henkilöt, jotka eivät osaa puhua ruotsia, käsittävät ruotsin klusiilit. Hän toteaa, että pääosa koehenkilöistä samastaa ruotsin [ɥ]:n¹⁴ suomen /y/-foneemiin (1983, 199; ks. myös Antti Iivonen 1984). Määttän tulos osoittaa, että <u> esiintyy ruotsin ortografian äännearvon perusteella suomen /y/:n mahdollisena edustajana.

Hanssonille, joka oli perehtynyt sekä ruotsiin että vermlanninsuomeen, ongelma ei kuitenkaan ollut ääntäminen vaan se, miten hän kirjoittaisi vermlanninsuomen /y(:)/:n lähtökohtanaan vastaavien grafeemien ruotsalainen äännearvo. Suomen fonologisesta näkökulmasta epäselvä ero ruotsin grafeemien <y> ja <u> äännearvojen välillä ja molempien suhteellinen läheisyys <y>:n suomen äännearvoon johtaa siihen, että Hanssonilla ei ole selvää vaihtoehtoa vermlanninsuomen /y(:)/:n kirjoittamiseen. Sen lisäksi tulee

12 Ruotsin foneettisessa terminologiassa käytetään perinteisesti termejä *inrundad* [ø]:n [ɥ]:n labiaalistumisen kuvauksessa kun taas termiä *utrundad* käytetään vokaaliäänteistä [ɥ] ja [y:]. Hyvää suomen käännöstä termeistä ei ole olemassa ja Kuronen (2000, 34) on sitä mieltä, että termi *inrundad* kuvaa huonosti huulien asemaa ja puhuu kuvauksen *mycket liten munöppning* puolesta. Kurosen neuvosta käytän termejä *pieni suuausko* vokaalien [ø] ja [ɥ:] kuvaukseen ja *voimakkaasti pyöreä* vokaalien [ɥ] ja [y:] kuvaukseen.

13 Ilman ristiä symboli tarkoittaa suppeaa pyöreää keskivokaalia (HIPA, 141).

14 Määttä käyttää [u]-symbolia mutta tarkoittaa samaa äännettä kuin artikkelissa esiintyvä symboli [ɥ].

standardiruotsin lyhyen vokaalin [ø]:n vastine, joka Vermlannin ruotsin murteissa äännetään edempänä suussa kuin standardiruotsissa. Hanssonilla oli siis kaksi vaihtoehtoa vermlanninsuomen /y/:n kirjoittamiseen, <u> ja <y>, joista molemmat ovat Vermlannin ruotsin ääntämiseen nähden lähes yhtä epätarkkoja. Tämä seikka heijastuu Hanssonin ortografiaan niin, että hän käyttää molempia.

Lyhyet ja pitkät vokaalit

Ruotsin oikeinkirjoituksen mukaan konsonanttien lukumäärä määrää edellisen vokaalin pituuden. Lyhyt *t* aiheuttaa pitkän ääntämisen, esimerkiksi *nöt* [nø:t] 'pätkinä, kun taas kaksi *t*:tä aiheuttaa lyhyen ääntämisen, esimerkiksi *nött* [nøt] 'kulunut'. Hanssonin vermlanninsuomen kirjoitustapa toimii saman periaatteen mukaan. Yksi *g* verbissä *brogåa* osoittaa, että ensimmäisen tavun vokaali on pitkä [pru:koa], ja geminaatta-*n* substantiivissa *donnos merkiä* (vrt. *tunnusmerkkiä*) osoittaa, että ensimmäisen tavun vokaali on lyhyt: [tun:us]. Vokaalin pituuden merkinä tämä oikeinkirjoitusperiaate toimii hyvin. Huono puoli on se, että periaate poistaa mahdollisuuden merkitä konsonantin pituutta yhden tai kahden konsonanttigrafeemin avulla. Ruotsin oikeinkirjoituksessa tämä ei yleensä ole ongelma, koska lyhyen ja pitkän konsonantin välinen vastakohtaisuus ei ole samanlainen kuin suomessa. Ruotsissa ei ole minimipareja, joissa vain konsonantin pituus on merkitystä erottava. Suomenkielisessä kontekstissa taas, jossa konsonantin pituus on merkitystä erottava, tämä oikeinkirjoitusperiaate tulee ongelmalliseksi. Niin kauan kuin pitkä konsonantti seuraa lyhyttä vokaalia tai lyhyt konsonantti seuraa pitkää vokaalia, kirjoitustavassa ei synny ongelmaa (vrt. *brogåa*, *donnos* edellä). Jos lyhyt konsonantti seuraa lyhyttä vokaalia tai pitkä konsonantti pitkää vokaalia, syntyy sen sijaan ongelma, ja se näkyy käänöksessäkkin. Muodot *loggea* (vrt. *lukea*) ja *motåja* (vrt. *muuttoja*) osoittavat, miten ristiriitaista konsonantismin kuvaus on: *gg* tarkoittaa lyhyttä ja *t* pitkää ääntämistä. Muita esimerkkejä ovat *nin* (vrt. *niin*) ja *gun* (vrt. *kun*), joista ensimmäinen tarkoittaa pitkää ja toinen lyhyttä vokaalia siitä huolimatta, että molempia vokaaleja seuraa yksi *n*.¹⁵ Yksittäisissä tapauksissa Hansson poikkeaa periaatteestaan ja käyttää kahta vokaaligrafemia, esimerkiksi *pood* (vrt. *puut*) ja *Oosmehtä* (vrt. *Uusimetsä* < ru. *Nyskoga*), mahdollisesti suomalaisen ortografian vaikutuksesta.

Pitkien vokaalien suhteen ongelma on jonkin verran pienempi, koska yleiskielen pitkät monoftongit suurimmaksi osaksi vastaavat vermlanninsuomen diftongeja. Yleiskielen *aa* vastaa esimerkiksi yleensä *åa*-diftongia Hanssonin kirjoitustavassa. Diftongien jälkeen Hansson käyttää joskus kirjoitustapaa, joka jäljittelee suomalaista oikeinkirjoitusta, esimerkiksi *deällä* (vrt. sav. *teällä*) ja *meäräx* (vrt. sav. *meäräks*). Joskus jopa astevaihtelu on näkyvissä: *jäokkå* ~ *jäogån* (vrt. *joukko* ~ *joukon*).

15 Vrt. kuitenkin ruotsin epäjohdonmukaisuus: *min* [min] 'minun' och *min* [mi:n] '(kasvojen) ilme'.

Grafeemit <i> ja <j>

Grafeemi <j> esiintyy usein diftongeissa samassa asemassa kuin yleiskielen <i>. Yleensä vaihtelu ei ole järjestelmällistä. Esimerkiksi sekä *vjelä* että *vielä* esiintyy tekstissä.

Yleiskielen *suomalaiset* Hansson kirjoittaa kummallakin grafeemilla: *soåmalajsed ~ soåmalaised*. Kieltoverbin hän kirjoittaa taas johdonmukaisesti *j*-grafeemilla: *ej* (vrt. *ei*).

Käännöksen muoto

Hanssonin tapa käyttää ruotsin oikeinkirjoitusta vermlanninsuomeen aiheuttaa sen, että käännöksestä tulee ulkonäöltään erilainen kuin tavallinen suomalainen teksti. Kuten tekstiotteesta näkyy, Hansson yrittää mahdollisimman paljon seurata ruotsin tekstiä *verbum pro verbo*, minkä tuloksena on sekä sanajärjestykseltään että sananmuodostukseltaan ainutlaatuinen suomen kielimuoto.

Se roåhtelinen	jånga	suåmen imeised	sillå lailla	alas golgå,	siddå ej såå
Den försvenskning som	finnbefolkningen	sålunda	undergåår	får dock	ingalunda
dotgistella	nin gon yhöxgå	oluggux	mod ån se	båjki boålin yx	Ilåinen förhålli
betraktas	som någon	olycka	utan år den	tvårtom	ett glådjande förhållande
ettå gansa vóljeå	ja ån yx	jålken andamadåin	vilkor	sihen	lisånduvån
enår åtfóljas af	och år	ett oeffergifligt	vilkor	för	ökåd
åppin	ja	gårgåmban hyfvin seisåmisen	seassa doån	aina	dåhan ast
upplysning och	stigande	vålstånd	bland denna	allt	hittills
sidå	vóljuå nin	erittåin maggååmisen	dåsså nin	dagga berin	hejdettu imeis gonda.
i	fóljd af	sitt isolerade låge	hår så	tillbakasatta	Folkstam. ¹⁶

Lainasanat

Lainasanat ruotsista ja norjasta ovat yleensä tunnusomaisia vermlanninsuomelle. Metsäsuomea puhuttiin Vermlannissa yli 300 vuotta, ja kieleen tuli paljon lainasanoja tämän pitkän ajanjakson mittaan. Myös Hanssonin tekstissä tämä piirre näkyy. Tekstiotteessa esiintyvät esimerkiksi lainasanat *oluggux* 'onnettomuudeksi' < ru. *olycka*, *förhålli* 'suhde' < ru. *förhållande*, *vilkor* 'ehto' < ru. *villkor*. Näyttää siltä, että sanat ovat välittömästi ruotsin alkuteoksesta otettuja sitaatteja. Muodoltaan sanat ovat vermlanninsuomeen mukautettuja, mutta yhteys ruotsin alkuteokseen on selvä. Muita samankaltaisia esimerkkejä

16 Se ruotsalaistuminen, jota suomalaisväestö joutuu kokemaan, ei ole mitenkään luettavissa heidän onnettomuudekseen, vaan päinvastoin ilahduttavaksi suhteeksi, sillä sitä seuraa valistus ja kohonnut elintaso tälle eristyneestä sijainnistaan kärsiville, niin takapajuiselle kansanryhmälle (suomennos Seppo Remes; Wedin 2006, 472).

käännöksestä ovat *synnerleästi* 'varsinkin' < ru. *i synnerhet* (vrt. *synnerligen* 'erittäin'); *resoldatin* 'tuloksen' < ru. *resultat*; *orimeleidiä* 'mahdoton' < ru. *orimliga*; *våaneleasdi* 'tavallisesti' < ru. *vanligen*. Kettunen (1909, 97) mainitsee, että "[r]uotsin yleiskielen *ig*-loppuiset adjektiivit on *eda, edä* -tyyppeihin [esim. *korkea*] nojautuen murteeseen otettu", esimerkiksi *rülea* < ru. *rolig* 'hauska, kiva'; *pesünneliä* < ru. *besynnerlig* 'kummallinen'. On vaikea ratkaista, kuuluvatko sanat Hanssonin vermlanninsuomen sanastoon vai onko kyse lainoista suoraan ruotsinkielisestä alkuperäistekstistä. Koska en ole löytänyt näitä sanoja muista vermlanninsuomen teksteistä, on todennäköisempää, että Hansson on ottanut sanat ruotsinkielisestä tekstistä ja antanut niille suomalaisen muodon. Mahdollinen poikkeus lienee *våaneleasdi*, joka esiintyy myös Hanssonin itse kirjoittamassa selonteossa Segerstedtille (Wedin 2006, 222). Hanssonin käännös *mod*¹⁷ < ru. *utan* 'vaan' tekstiotteessa kuvastaa mielenkiintoista vermlanninsuomen konjunktioita koskevaa seikkaa. Kuten yleiskielessä Hansson tekee eron *mutta*- ja *vaan*-konjunktion välillä. Yleiskielessä "*vaan* [niin kuin ru. *utan*] esiintyy kieltävän lauseen jäljessä ilmoittamassa, mikä on kielletyn asian tilalle kuuluva oikea vaihtoehto" (Ikola et al 1989, 54). Konjunktiota *mutta*, niin kuin ru. *men*, käytetään yleiskielessä tyypillisesti ilmoittamassa, mikä on edellisen lauseen vastakohta. Hanssonin käännöksessä konjunktioiden suhde on kuitenkin vastakkainen: *mod* ilmoittaa oikean vaihtoehdon ja *van*¹⁸ vastakohdan. Ilmiö ei rajoitu Hanssonin käännökseen, vaan esiintyy vermlanninsuomen muistiinpanoissakin: *nin ne män nofin* [*Norjaan*] *hevo'sia ostamän van nill eij ollu rahoja mut ne sanoⁱ jotta ne antä rautoa rahasta* (Kettunen 1930, 232).

Supistumaverbit

Toinen ryhmä sanoja ovat lainasanat, jotka ovat hyvin juurtuneet vermlanninsuomen sanastoon. Äsken mainittuihin tilapäisiin lainasanoihin verrattuna yhteinen piirre on se, että muoto ja merkitys ovat lähellä ruotsalaista vastinetta, mutta ero on se, että ne esiintyvät yleisesti toisissa vermlanninsuomea sisältävissä teksteissä.

Yksi lainattu sanue voidaan kytkeä ruotsin *odla*-verbiin ('viljellä'). Tähän kuuluvat sellaiset verbimuodot kuin *odlaisivad* 'viljelivät', *odlatto* 'viljelty', *odläaman* 'viljelemään'. Voisi ajatella, että on kyse tilapäisistä lainoista suoraan alkuperäistekstistä, koska kaikki ovat *odla*-verbin käännöksiä. Verbi kuuluu kuitenkin vermlanninsuomen sanastoon. Esimerkiksi Mägiste tallentaa (VSS, 178) verbin muodossa *uutlata*. Muodot *odling*, *odlingin*, *odlingillen*, ovat vastaavalla tavalla *odlingin* käännöksiä. Sana kuuluu niihin Hanssonin käännöksen *ing*-loppuisiin sanoihin, joiden ruotsin vastineet ovat *ing*-loppuisia. Toisista vermlanninsuomen teksteistä päätellen sanan ääntäminen olisi [u:tlɪŋk]. Mahdollisesti substantiivi voisi olla verbikantainen johdos ja muodostettu (*i*)*nki*-johtimella, joka ilmaisee "substantiiveja merkitykseltään teon tai teon tuloksen nimiä". (Hakulinen 1979, 212.)

17 Muoto *mod* kuvastaa Hanssonin ortografiassa yleisesti esiintyvää vermlanninsuomen muotoa *mut* (vrt. *mutta*).

18 Hanssonin muoto *van* kuvastaa vermlanninsuomen muotoa *van* (vrt. *vaan*).

VSS:ssa voi panna merkille korrelaation vermlanninsuomen supistumaverbien ja *ink*-loppuisten substantiivien välillä, esimerkiksi *flöytink* 'tukinuitto' ~ *flöytätä* 'uittaa tukkeja' (167), *meinink* 'ajatus' ~ *meinata* 'ajatella' (171), *riekerink* 'hallitus' ~ *riekerata* 'hallita' (174).

Hansson on melko johdonmukainen suffiksin käytössä. Hän käyttää *ing*-suffiksia juuri sanoissa, jotka voi kytkeä supistumaverbeihin. Sana *joåmingin* 'juominkii' on ainoa poikkeus. Esiintyy myös *ing*-loppuisia substantiiveja, joista muutamia ei voi kytkeä mihinkään verbin käännökseen, esimerkiksi *delning* 'jako', *församlingin* 'seurakunnan', *rigieringin* 'hallituksen' (vrt. kuitenkin Mägisten *riekerink*). Supistumaverbikantaiset substantiivit, joiden ruotsin vastineet eivät ole *ing*-loppuisia, ovat Hanssonin käännöksessä ilman *ing*-suffiksia, esimerkiksi *völju* 'seuraus' ~ *völjädä* < ru. *följa* 'seurata'. Jos alkuperäistekstin *ing*-loppuisten sanojen vastine ei ole supistumaverbikantainen, se ei olekaan *ing*-loppuinen. Alkuperäistekstin *utflyttning* 'muutto' ja *invandring* 'maahanmuutto' ovat käännöksessä *minen*-johdoksia: *olås motaminen*, *sisån vaeldaminen*.

Ruotsin *ing*-loppuisten substantiivien, vermlanninsuomen *ink*-loppuisten substantiivien ja vermlanninsuomen supistumaverbien välinen suhde on ongelmallinen. Sellaiset sanaparit kuin *flöytink* ~ *flöytätä* jne. voivat olla verbi ja verbikantainen johdos. Hanssonin *buggningslöida* 'rakennuksia' ~ *buädä* 'rakentaa' (vrt. *pruuknink* < ru. *brukning* 'maatila' ~ *pruukata*, *pyknink* < ru. *byggning* 'rakennus' ~ *pyätä* ; VSS, 173, 174), jossa *n* edeltää *ing*-elementtiä [ink], mutkistavat asiaa. Sanaparit näyttävät selvästi, että vermlanninsuomen substantiivit jäljittelevät ruotsin esikuvaa, mikä viittaa siihen, että kyse on ruotsalaisista lainoista. Hanssonin **delling* ~ **dellädä* (ks. alempana) ei kuitenkin noudata tätä periaatetta.

Laina ruotsista on myös verbi *brogada*, jolla on yhtä monta merkitystä kuin ruotsalaisella esikuvalla *bruka* 'käyttää; viljellä (maata); olla tapana'. Ruotsin *bruka* on keskialasaksalainen laina, jota muinaisruotsissa käytettiin keskisaksalaisen mallin mukaan. Aikakauden lopussa voi kuitenkin havaita merkityskehityksen, kun merkitys 'viljellä (maata)' esiintyy alkuperäisen merkityksen 'käyttää' rinnalla (Westberg 1987, 59, 150). Mägiste mainitsee merkitykset 'viljellä (maata); harjoittaa; käyttää; olla tapana'. Verbi esiintyy myös käännöksessä seuraavissa muodoissa: *brogais*, *brogattin*, *brogåaman*, *brogattin*. Tähän verbiin voi myös kytkeä substantiivin *brogo*. Tässä lienee kyse *uu*-suffiksilla muodostetusta johdoksesta. Suffiksi esiintyy standardisuomessa (vrt. *makuu*(huone) < *maata*), ja se on tullut siihen itämurteista (Hakulinen 1979, 226). Siksi ei ole hämmästyttävää, että johdin esiintyy vermlanninsuomessa. Suffiksin voi kytkeä supistumaverbeihin, ja se osoittaa teon nimeä (ISK, 244). Mägisten muoto *pruukuu* (VSS, 173) osoittaa, että toisenkin tavun vokaali voi olla pitkä (vrt. kuitenkin *völju* alla). Sana *brogo* esiintyy vain alkuperäistekstin *åkerbrukin* (esim. *bellon brogon* 'peltoviljelyn') ja *jordbrukin* (esim. *måån brogon* 'maanviljely') vastineena. Ruotsalaisessa alkuperäistekstissä sana *bruk* esiintyy muissa merkityksissä.

Merkityksessä 'tapa' Hanssonin vastineet ovat *i*-loppuisia: *broki* ~ *brogi*. Mägistekin (VSS, 173) huomauttaa jakoon: *ei oo pruukia* 'ei ole tarpeen' (vrt. *pruukuu*). Alkuperäistekstin *bergsbrukin* 'vuoriteollisuus' vastineen *mågg broki*, voi kytkeä Mägisten *pruukki*

'tehdas' -sanaan. Alkuperäistekstissä tarkoitetaan pikemminkin malmin hyväksikäyttöä kuin itse tehdasta. Siitä huolimatta Hansson ei valitse *uu*-johdinsuffiiksilla muodostettua vastinetta vaan *i*-loppuisen muodon, *mägg broki*, mahdollisesti ruotsin vastineen polysemian vaikutuksesta (vrt. 'kaivos, masuuni, kaivosteollisuuslaitos; työ tai teollisuus kivennäisten louhintaa (ja jalostusta) varten'; SAOB B1313, TS). Nämä lainasanat esiintyvät myös suomensuomessa. *Nykysuomen sanakirjasta* löytyvät verbivariantit *pruukata* ja *ruukata* 'pitää tapa; viljellä, käyttää' (NS s.v.). Hanssonin *brogilla* on myös vastine suomensuomessa (NS s.v. *ruukki*, SKES s.v. *pruukki*). Jo Agricola käytti sanoja, ja ne ovat levinneet karjalan kieleen ja viroon. Siksi ei ole mahdotonta, että sanat olivat käytössä metsäsuomalaisten parissa jo ennen kuin he alkoivat asuttaa Keski-Skandinavian metsäalueita.

Toinen supistumaverbi on *völjädä* 'seurata' (< ru. *följa* 'id'). Verbin alkukonsonantti *v* osoittaa, että verbi on tullut kieleen suhteellisen aikaisin, ennen kuin *f* alkoi säilyä ruotsalaisissa lainasanoissa, vrt. *vanttoa* 'on vikana' < ru. *fattas* (Kettunen 1930, 219). Uudemmissa lainasanoissa [f] on säilynyt, esimerkiksi *fikka* '[tasku] miesten vaatteissa' < ru. *ficka* (Kettunen 1909, 94), *fiel* 'vika, erehdys' < ru. *fel* (VSS, 167). Miten Hanssonin *völju* 'seuraus' liittyy verbiin? Tämä sana esiintyy myös Mörtbergin muistiinpanoissa, kirjoitettuna sekä lyhyellä (*völjyssä*) että pitkällä (*völjyysä*) vokaalilla toisessa tavussa.¹⁹ Hanssonin muodot *völjusä* ~ *völjussä* osoittavat oletettavasti samanlaista vaihtelua. Mägiste merkitsee inessiivin *völjyssä* ja illatiivin *völjyyn* ja noteeraa merkitykset 'mukana, mukaan' (1948, 31; VSS, 179). Mägisten muodoista päätellen toisen tavun vokaali on nominatiivissa lyhyt. Mörtbergin *völjyysä* ja todennäköisesti myös Hanssonin *völjusä* [-y:sä] sisältävät 3. persoonan omistusliitteen (vrt. *mukaansa*). Toisen tavun pitkä vokaali on syntynyt alkuperäisestä lyhyestä vokaalista, vrt. *emäsä* < *emänsä* < *emänsä* (vrt. Kettunen 1909, 73). Kettusen noteeraama *kanssa* ~ *kanssäsa* (1930, 227) näyttää samanlaista toisen tavun vaihtelua. Substantiivin *völjy* lyhyt loppuvokaali viittaa siihen, että substantiivi ja verbi (*völjätä*) ovat eri lainoja. Jos substantiivi olisi verbikantainen johdos, pitkä loppuvokaali olisi odotuksen mukainen, vrt. *ryskyy* 'riihenpuinti' ~ *ryskätä* 'puida' < ru. *tröska* (VSS, 175); *jaakuu* 'metsästy' ~ *jaakata* 'metsästää' < ru. *jaga* (VSS, 168).

Inessiivimuoto *völjussä* on käännöksessä tavallisin sijamuoto, ja Hansson käyttää sitä ennen kaikkea ruotsin alkuperäistekstin *med* 'mukana, seurassa' vastineena. Hanssonin käännöksessä sana toimii ennen kaikkea prepositiona: *völjusä sinne golovan ysöman åsa babbiläjda* 'med dithörande större antal prester (siihen kuuluva suurehko määrä pappeja)'; tai alkuosan vastineena: *völjussä vedemän* 'medföra (tuoda mukana)'; *völjussän åtta hefväisia ja ågoråsgia* 'medtagande hästar och åkdon (ottaen mukaan hevosia ja ajoneuvoja)'. Viimeinen muoto sisältää yksikön kolmannen persoonan omistusliitteen. Ruotsalaisen alkuperäistekstin syntaksin vaikutus on Hanssonin käännöksessä ilmeinen, ja se myös määrää sanan käytön. Mörtbergin muistiinpanoissa, joissa arkinen vermlanninsuomi esiintyy, sana toimii adverbina, verbipartikkelina ja postpositiona (Söder 2009, 87-90).

19 Esim. [...] *ne otti sen öyletin pois suustaan ja otti sen völjyysä* [...] 'he ottivat öylätin suustaan ja ottivat sen mukaansa', [...] *rouva oll völjyssä, vaan sei tikana, se oll völjyssä* [...] 'rouva oli mukana, mutta hän ei kerjännyt, hän oli mukana' (Söder 2011).

Verbi **dellädä* (< ru. *ställa*) on käännöksessä toinen tavallinen supistumaverbi. Mägistekin mainitsee verbin *tellätä*-muodossa ja antaa sille monta merkitystä: 'laatia, laittaa (kuntoon); sijoittaa, asettaa; toimia, askarrella; lähettää' (VSS, 177). Käännöksessä verbi esiintyy vain passiivin 2. partisiippina (*dellätty*) ja on kaikissa tapauksissa ru. *ställd/ställtin* vastine. Kaksi substantiivista tekstissä voi kytkeä verbiin, *dellu* ja *dellingisä*, ja molemmat ovat ru. *ställningin* vastineita. Ensimmäinen variantti on luultavasti muodostettu verbistä (vrt. edellä *jaakuu, ryskyy*). Tekstiyhteydestä ilmenee, että toinen variantti on inessiivimuoto (*samassa dellingisä*). Verbi esiintyy myös suomensuomessa, ja sillä on siinäkin monta merkitystä (SKES s.v. *tellätä* ; NS s.v. *tellätä/tällätä*). Pidän siksi todennäköisenä, että verbi oli osa sitä sanastoa, jonka metsäsuomalaiset toivat Suomesta. Hanssonin **delling* esiintyy myös suomensuomessa (SKES s.v. *tellinki*). Sen muoto, ilman *ning*-komponenttia, viittaa siihen, että sana on kohtalaisen vanha (vrt. edellä *pruuknink, pyknink*) eikä voi sulkea pois sitä mahdollisuutta, että sana on peräisin Suomesta.

Verbit **odlada*, **brogada*, *völjädä* ja **dellädä* kuuluvat supistumaverbeihin, jotka vaihtelustaan huolimatta ovat suomen produktiivisin verbityyppi. Fred Karlssonin (1974, 78) mukaan syynä on se, ”että supistumaverbien muotosarjat ovat *suhteellisen muuttumattomat* toisten verbityyppien morfofonemaattisiin vaihteluihin verrattuna” (TS). Muita lainattuja supistumaverbejä Hanssonin käännöksessä ovat *buädä* (< ru. *bygga* 'rakentaa'), *ejgada* (< ru. *äga* 'omistaa'), **lannada* (< ru. *blanda* 'sekoittaa') ja *siögedä* (< ru. *söka* 'etsiä'). Todennäköisintä on, että verbit tulivat ruotsista suoraan vermlanninsuomeen, mutta se ei estä sitä, että metsäsuomalaiset joutuivat kosketuksiin niiden kanssa jo ennen asutusvaihetta, koska verbit saattoivat syntyä muuallakin suomen ja ruotsin kohdatessa.

Hanssonin **lannada* 'sekoittaa' vastaa Mägisten kirjoituksessa muotoa *lannata* (VSS, 170). Hanssonin käännöksessä esiintyvät myös verbiin liittyvä substantiivi *lanning* 'sekoitus' (< ru. *blandning*) ja adjektiivi *landäämattämia* 'sekoittamattomia' (< ru. *oblandad*). Verbi **siögedä* (< ru. *söka* 'etsiä') esiintyy vain finiittisissä muodoissa: *siögeä* 'etsii' och *siögäis* 'etsi'. En ole löytänyt verbiä toisista teksteistä, mikä osoittaisi sitä, että Hansson on ottanut sen suoraan alkuperäistekstistä. Käännöksessä on verbistä monta johdosta. Kaikki ovat yhdyssanojen jälkiosan vastineita, esimerkiksi *alasiögud* < ru. *undersökningarna* 'tutkimukset'. Voi noteerata, että Hansson ei ole käyttänyt alkuperäistekstin *sökningiä*, vaan on valinnut ratkaisuksi johdoksen verbistä **siögedä* (-*siögu*). Hanssonin verbi *ejgada* 'omistaa' on melko usein esiintyvä verbi vermlanninsuomessa. Mörberg on merkinnyt muodon *EEKASS* [e:kaś] 'omisti' (< ru. *äga*), ja Mägiste antaa infinitiivin *EEKATA* 'omistaa' (VSS, 166). Muita muotoja Hanssonin käännöksessä ovat *ejgåa* 'omistaa', *ejgais* 'omisti' ja *ejgana* 'omistanut'.

On vaikea ratkaista varmasti, onko sekä vermlanninsuomessa että suomensuomessa esiintyvä ruotsalainen lainasana tullut suoraan metsäsuomeen vai onko se ollut osa kieltä jo ennen Keski-Skandinavian metsäalueiden asuttamista. Voi kuitenkin todeta, että monilla ruotsalaisista lainasanoista on keskeisempi asema vermlanninsuomessa kuin suomen yleiskielessä. Ruotsi ja norja ovat antaneet tukea lainasanoille samalla, kun vermlanninsuomi oli melkein eristettynä suomensuomen vaikutuksesta. Esimerkki siitä

on verbien *ryskätä* (< ru. *tröska* 'puida') ja *puida* välinen suhde. Mörtbergin muistiinpanoissa ensimmäinen verbi esiintyy yhdeksän kertaa, kun taas *puida* ei esiinny ollenkaan. Suomen murteissa *puida*-verbin distributio on itäisempi kuin *ryskätä*-verbin (SSA s.v. *puida*, *ryskätä*). Eeva Yli-Luukon murrenäytteessä Rautalammita (Yli-Luukko 1983) näistä kahdesta verbistä esiintyy vain *puida*, mikä on mielenkiintoista ottaen huomioon, että monet metsäsuomalaiset olivat peräisin nimenomaan Rautalammin suurpitäjästä, josta nykyinen Rautalampi on osa.

Merkityslainat

Eräässä tapauksessa Hansson antaa – ilmeisesti ruotsin vaikutuksesta – uuden merkityksen alunperin suomalaiselle sanalle. Verbaalisubstantiivin *maggåamisen* (*makaamisen*) esiintyminen merkityksessä 'sijainti, paikka' on esimerkki tämäntyyppisistä merkityslainoista. Ruotsin alkutekstin *läge*-vastineen merkitys on 'sijainti, paikka', mutta sana on monimerkityksinen ja sitä voi käyttää myös merkityksessä 'paikka, jossa joku (usein eläin) makaa (SAOB L1519, TS)'. Verbi *ligga* on myös monimerkityksinen. Se esiintyy muun muassa merkityksissä 'maata' ja 'sijaita' ja korreloi siis semanttisesti *läge*-substantiiviin. Koska Hanssonilta puuttuu *läge*-sanana vastine, hän antaa uuden merkityksen ('sijaita') *maata*-verbille mallinaan ruotsin *ligga*-verbi. Näin hän voi muodostaa siitä tarvitsemansa verbaalisubstantiivin.

Toinen tapaus on Hanssonin käänнос *äppi se dabahdoman* 'taitaa tapahtua' < ru. *lärdet hända*, missä hän kytkee ruotsin *lära*-verbin ('oppia') ruotsin modaaliseen *lära*-verbiin ('taitaa, lienee').

Yhdysverbien käänнос

Ruotsin alkuperäisteksti sisältää monta yhdyssanaa, ja usein Hansson kääntää ne sananmukaisesti vermlanninsuomeen sillä erolla, että hän kirjoittaa sanat erilleen. Yhdyssanat, joiden alkuosa on *an-*, *fram-* ja *till-*, ovat alkuperäistekstissä tavallisia. Hansson käyttää näiden vastineina sanoja *annin*, *ramillen* ja *delin*, esimerkiksi *ramillen bandin* 'pantiin esille' < ru. *framklades*; *annin ättana* 'hyväksynyt' < ru. *antagit*; *delin ätti* 'lisääntyi' < ru. *tilltog*. On mahdollista, että Hansson kirjoittaa sanat erilleen osoittaakseen, että ne äännetään erillisinä sanoina. Tässä yhteydessä on vaikea sanoa, miten käänнос suhtautuu vermlanninsuomen prosodiaan, koska tällaiset yhdyssanat ovat vermlanninsuomen muistiinpanoissa ja äänityksissä harvinaisia.

Virallisessa ruotsalaisessa tekstissä on yleensä tyyppillistä, että partikkeliverbien asemasta käytetään yhdysverbejä (SAG II, 528). Ruotsin *framlägga* on esimerkiksi tyyliältään virallisempi ja abstraktimpi kuin jokapäiväinen ja konkreettinen *lägga fram*. Hanssonin ruotsalainen alkuperäisteksti ei ole tässä suhteessa poikkeus. Yhdysverbit ovat huomattavasti tavallisempia kuin verbipartikkelin sisältävät konstruktiot, ja näin on Hanssonin käännosessäkkin. Esimerkit (1, 2), joissa *lyckeä ramillen* ja *gäf delin* esiintyvät ruotsin

ilmausten *skjuter fram* 'pistää esiin' ja *gick till* vastineina, kuuluvat poikkeuksiin. Sen sijaan yhdysverbit dominoivat käännöksessä. Esimerkit (3, 4) osoittavat, miten *delin gåu* ja *ramillen gåjttåa* toimivat yhdysverbien *tillgå* 'tapahtua' ja *framskymta* 'pilkahtaa esiin' vastineina:

- (1) *Se olgå gattå lyckeå osen ramillen yldå rusdån [...]*
'Det yttre taket skjuter ofta fram öfver gafveln [...]'
[Ulkokatto ulottuu usein päädyn yli]²⁰
- (2) *Gågånå dåjsin gåf se delin mehtå soågonåssa*
'Helt annorlunda gick det till i skogsbygden'
[Metsäseuduilla kävi toisin]
- (3) *Hohdååminen delin gåu sillå lailla [...]*
'Svedjandet tillgår sålunda [...]'
[Kaskeaminen tapahtuu siten]
- (4) *Yx vissi dolskheta ja ohgååminen dajda välisdå ramillen gåjttåå [...]*
'En viss dolskhet och hämndgirighet lærer stundom framskymta [...]'
[Tietty kavaluus ja kostonhalaisuus tahtoo ajoittain paljastua]

Sekä *delin*²¹ että *ramillen* esiintyy muissakin muistiinpanoissa (vrt. *telii* VSS, 177; *ramil(l)en* VSS, 174). Hanssonin käännöstä lukuun ottamatta en ole löytänyt *annin*-sanaa mistään toisesta vermlanninsuomen tekstistä. Toisen tavun vokaalin pituutta on vaikea määrittää Hanssonin ortografian avulla. Mägisten mainitsemat verbipartikkelit *telii* ja *voariin* (< ru. *var*, vrt. ru. *bliva var* 'huomata'; VSS, 177, 179) voisivat viitata siihen, että muodon toisen tavun vokaali on pitkä (**aniin*). On kuitenkin todennäköisempää, että Hansson on käyttänyt sanan *annin* 'lahja' (< *antaa*), jonka hän olisi voinut löytää suomenkielisestä *Raamatusta*. Sana esiintyy jo Agricolan *Uuden testamentin* käännöksessä vuodelta 1548 (Rapola 1960, s.v. *annin*). Sillä tavalla Hansson sai vastineen *an*-etuosalle, joka esiintyy niin usein alkuperäistekstin yhdyssanoissa, vaikka merkitykset kytkeytyvät heikosti toisiinsa.

- (5) [...] *gon mieis ån våaneleasti annin åttana*
'[...] ån man hittills vanligen antagit'
[kuin tähän asti on yleisesti luultu]

Hansson käyttää myös alkuperäisiä suomalaisia sanoja ruotsalaisten yhdyssanojen alkuosan vastineena. Sanat *olås*, *sisån* ja *ylås* ovat tässä käytössä tavallisia (6, 7, 8).

- (6) *Deållå ån ne Soåmalais ejgendomlihedad herin olås golona [...]*
'Hår hafva åfven de finska ejgendomligheterna nästan utplånats [...]'
[Täällä ovat myös suomalaisten erityispiirteet lähes hävinneet]

20 Artikkelissa käytän ruotsalaista alkutekstiä vermlanninsuomen lauseiden käännöksenä. Ruotsin alkutekstin suomennos: Seppo Remes (Wedin 2006, 472–480).

21 Ensi tavun vokaali kuvastaa vermlanninruotsin kielen murremuotoa, *tell'*-lle, luo, asti' (vrt. ruSt *till*).

- (7) [...] sisän männä *najmisen gansa Roåhdalajsen*
'[...] ingå äktenskap med Svenskar'
[mennä naimisiin ruotsalaisten kanssa]
- (8) *Jåtta ylös andåa midengä månda Soåmalajsdan nyd aso Wermlannisa [...]*
'Att uppgifva antalet Finnar, som nu bo i Vermland [...]'
[ilmoittaa niiden suomalaisten lukumäärää, jotka asuvat Vermlannissa]

Esimerkeissä (6) ja (9) esiintyy adverbi *olås*. Esimerkkien välinen ero on siinä, että Hansson ei käännä jälkimmäisessä esimerkissä ru. *beror* 'riippuu' sananmukaisesti, vaan hän käyttää toista ilmausta: *olås dolå* (vrt. *ulos tulee*). Hansson keksi siis tuottaa erilaisen verbikonstruktion kuin alkutekstissä. Mahdollisesti ruotsin ilmaus *komma sig av* 'johtua' on ollut Hanssonin malli tässä tapauksessa.

- (9) *Jåtta se Soåmen imejs laj nin hyfvn dajna²² bidäjdä Wermlannisa ajna mejän ajgåjn olås dolå ummerettäväsdi [...]*
'Att den finska folktypen så väl kunnat bibehålla sig i Vermland ända till vår tid, beror naturligtvis på [...]'
[Että suomalainen kansantyyppi on voinut säilyä Vermlannissa aina meidän päiviimme saakka, johtuu luonnollisesti]

Alkutekstin passiivi

Ruotsin passiivi, johon usein liittyy agenttiadverbiaali, on tavallinen virallisissa teksteissä objektirakenteiden parafrasina. Sellaiset ilmaukset kuin *kunden betalar portoavgiften* 'asiakas maksaa postimaksun' ovat usein virallisissa teksteissä muuttuneet seuraavanlaisiksi: *portoavgiften betalas av kunden*. Hanssonin käännöksen ruotsalaisessa alkuperäis-tekstissä on myös paljon passiiveja, ja yleensä Hansson kääntää ne suomen passiiveiksi (10).

- (10) *Hillåa lajdedan rikki säreduisdå båologåisda [sic!] eli mosdigåisda, jäga lannandan ilman gejtämåda [sic!]*
'''Hilo''' tillagas af sönderstötta lingon eller blåbår, som blandas med mjöl utan kokning'
[Hillo valmistetaan survotuista puolukoista tai mustikoista, jotka sekoitetaan jauhojen kanssa keittämättä]

Myös ruotsin deponenttiverbistä²³ tulee Hanssonin tekstissä passiivi (11, 12).

- (11) *Gustaf Adolfin gabelli samlingisa råogadan sidå vasten varnajsia Soåmalaisia, vaika Soåmen gjel hyfvn dajda ålla båjs oneådetto*

22 Muoto on savolaismurteille niin tyypillinen essiivinen partisiippi (ks. esim. Turonen 1959, 129–130; Mielikäinen 1981, 277).

23 Ruotsin deponenttiverbit, toisin kuin ruotsin passiiviset verbit, eivät voi esiintyä agenttiadverbiaalin kanssa (SAG II, 555).

’I Gustaf Adolfs kapellförsamling träffas deremot verkliga Finnar, ehuru finska språket väl torde vara bortglömdt’

[Gustav Adolfin kappeliseurakunnassa tavataan sitä vastoin todellisia suomalaisia, vaikka suomen kieli lieneekin unohduksissa]

- (12) *gjel än gaigittain sisällä gåidien Soåmalaisda, nin sjellä löudu vielä vanhåja imeisiä, jåga ej ummårå Roåhin gjeldå*
 ’Tungomålet är ock i allmänhet inom hemmen finska, ja det lærer ännu finnas gamla personer, som ej förstå svenska språket’
 [Puhekieli on kotipiirissä yleisesti suomi ja tietävästi on vielä vanhoja ihmisiä, jotka eivät ymmärrä ruotsia]

Ruotsin man-ilmausten kääntäminen

Alkuperäistekstissä esiintyy *man*-pronomini parisenkymmentä kertaa. Ruotsiksi käytetään *man*-ilmaisua ”geneerisissä lausunnoissa henkilöstä yleensä (geneerinen joukko, johon puhuja sisältyy) tai [...] kenestä tahansa henkilöstä, joka sisältyy tekstuaalisesti tai situaationaalisesti määriteltyyn joukkoon referenttejä (spesifinen joukko, johon puhuja ei välttämättä sisälly)”. (SAG II, 194, TS.) Suomennettaessa tällaiset konstruktiot kääntyvät tavallisesti passiiviksi (Karlsson 1991, 172). Hansson ei käytä tätä mahdollisuutta, vaan valitsee sen sijaan sananmukaisen konstruktion *mieis*-substantiivin avulla (13).

- (13) *Ne nyt majnidod bajgad ån ne baraimad ojn bajgad, van lattiala daida mieis hojlada ilman bejdettå yldönså, ja mieis ej darvihde goidenga ålla wiluilan*
 ’De nu nämnda platserna åro de bästa sofstålлена, men åfven på golfvet kan man hvila utan tåcke öfver sig, och man behöfver åndå icke frysa’
 [Nämä mainitut paikat ovat parhaita makuupaikkoja, mutta myös lattialla voi levätä ilman peittoa eikä tarvitse palella]

Refleksiivit

Refleksiivit ilmaisevat, että toimintaa suorittava subjekti suuntaa toiminnan itseensä. Itämerensuomalaisissa kielissä voidaan ilmaista refleksiivisyys useilla tavoilla: refleksiivijohdoksilla (esim. *pesityå*), refleksiivisillä taivutusmuodoilla (esim. *peseksen* ’pesityy’), *itse*-rakenteilla (esim. *pestå itsensä*) ja implisiittisillä refleksiiveillä. Viimeiseen ryhmään kuuluu transitiivisia verbejä, jotka saavat refleksiivisen merkityksen kun niitä käytetään intransitiivisesti, esim. *panna* ilmauksessa *panna maata* ’paneutua nukkumaan’ (Koivisto 1995, 11). Refleksiivinen taivutus ei esiinny suomen yleiskielessä mutta kylläkin suomen murteissa mukaan lukien vermlanninsuomessa (Koivisto 1990). Ruotsin kielessä itämerensuomen refleksiivien vastine on rakenne, joka koostuu verbistä ja refleksiivisestä pronomiinista (ru. *reflexiva verbförbindelser* ’verbiyhteys’; SAG III, 261–262) ja siis muistuttaa suomen *itse*-rakenteita. Ruotsinkielisessä alkuperäistekstissä on tällaisia refleksiivisiä

rakenteita, ja muutamat niistä Hansson kääntää sananmukaisesti vermlanninsuomen *ihde-pronominin (itse) avulla* (14):

- (14) *Sinä ekonåmiassa nåuttåmiseså löudå Soåmalainen ihdeså sildå seodoa samassa dellingså gon mehdå soågonåjen mod asojaimed*
 'I ekonomiskt hänseende befinna sig Finnarne i ungefår samma ställning som skogsbygdernas öfriga inbyggare'
 [Taloudellisessa mielesså suomalaiset ovat suunnilleen samassa asemassa kuin metsåseutujen muutkin asukkaat]

Useimmiten Hansson hyödyntää vermlanninsuomen refleksiivisiä taivutusmuotoja. Tavallisin refleksiivityyppi on se, joka perustuu **ite*-elementtiin. Tyyppi on yleensäkin tavallisin refleksiivi vermlanninsuomessa (Aminoff 1876, 227–229; vrt. Koivisto 1990, 97; Koivisto 1995, 76). Esimerkkejä tästä tyypestä ovat *bidåjdå* 'säilyä', havainnollisempi käännös olisi 'pitåytyå' < ru. *bibehålla sig*; *bidåjdå skajsdå irrallan* 'hyvittåå itseåån' < ru. *hålla sig skadeslös*; *olås tryckåjdå* 'ilmaista itseåån' < ru. *uttrycka sig*; *mellaida bappilåillen*²⁴ 'olla yhteydesså pappeihin' < ru. *meddela sig med präster*. Kåännös sisåltåå myös esimerkkejå tyyppin kielteisestå preesensistå ja imperfektistå: *ej andajde dehå* 'ei ole mahdollista tehdå' < ru. *låter sig ej görå*; (*Soåmalaised*) *ej ala viskainan* 'eivät alistuneet' < ru. *underkastade sig ej*. Esimerkeisså (15) ja (16) verbityyppi esiintyy perfektisså ja imperfektisså. Partisiippi-muodot *viskainan* ja *bidåinån* sisåltåvåt 3. persoonan omistusliitteen (vrt. *siitten se ol' tullu kotiin ja piståinnmån olkkupoon*; Kettunen 1935, 54).

- (15) *Dåssa bohodan vjelå erinåmajtain soågonan edelå åsassa Soåmen gjeldå gaigilda nildå vahemilda ja ne Soåmalais geålåd ja elångerrad ån deållå bidåinån*
 Här talas ock, i synnerhet uti socknens södra del, finska språket ganska allmänt af de äldre, och de finska sederna och lefnads sättet i öfrigt hafva här åfven bibehållit sig'
 [Tåållå puhutåan, erityisesti pitåjån etelåosassa, suomea melko yleisesti vanhempien keskuudessa ja suomalaiset tottumukset ja elintavat ovat muutoinkin säilyneet]
- (16) *Ja grofvan diöx ja malmen vellåmisen ne visaidin gelvålisex'*
 Åfven till grufarbeta och malmens förådling visade de sig lämplige'
 [Myös kaivostyöhön ja malmin jalostukseen he osoittautuvat sopiviksi]
- (17) [...] *hån dåidist råddån vissiså nisså, ja visaidin ylösverdåavasa sen hyfvån mejningin* [...]
 '[...] han erkånde det berättigade i vissa af dem och visade sig uppskatta det välmenande [...]'
 [hån tunnusti muutamien vaatimuksen oikeuksen ja osoitti arvostavansa hyvåå tarkoittavaa]

²⁴ Muoto sisåltåå sekundaarisen monikon pååtteen, joka on tyyppillinen vermlanninsuomelle ja myös Savossa puhuttaville murteille (Hormia 1978, 26).

Esimerkit (16) ja (17) osoittavat, että Hansson käyttää yksikön 3. persoonan imperfektimuotoa monikossakin. Koivisto kirjoittaa *ite*-sarjasta yleensä, että ”[a]ivan harvinaisena sama yhdistelmä voi esiintyä monikon 3. persoonan normaalipäätteen edellä.” (1990, 113). Sellaisia tapauksia esiintyy kuitenkin vermlanninsuomessa: *ne telläitivät lasiin* ’asetuivat ikkunan viereen’ (Koivisto 1990, 99). Hansson ei kuitenkaan hyödynnä tätä mahdollisuutta käännöksessään.

Hanssonin *veidin* (18) perustuu todennäköisesti myös **ite*-elementtiin. Mägiste mainitsee infinitiivin *vetäitä* ’vetäytyä’ (VSS, 178), joka säännöllisesti antaa yksikön 3. persoonan imperfektimuodon *vetäitiin*. Hanssonin muoto on kuitenkin lyhyempi. Aminoffin mukaan, joka keräsi materiaalia vermlanninsuomesta kymmenkunta vuotta ennen, kuin Hansson teki käännöksen, yksikön 3. persoonassa esiintyy vaihtelu *muuttaitiin* ~ *muuttiin* (Aminoff 1876, 228). Paralleeli olisi siis vaihtelu *vetäitiin* ~ *veittiin*, joista viimeinen muoto vastaisi Hanssonin muotoa.

- (18) *Soåmalaised ej ala viskainan, mod veidin ejmmax bäis mehtin [...]*
 ’Finnarna underkastade sig ej, utan drogo sig blott längre undan åt skogarna [...]
- [Suomalaiset eivät alistuneet, vaan vetäytyivät kauemmaksi metsiin]

Toinen refleksiivityyppi sisältää elementin *-kse(n)*. Tekstissä esiintyy kaksi esimerkkiä ja molemmat esiintyvät samassa virkkeessä (19).

- (19) *Alla lämmidöxen lasgeidexen safvo ala gattåasin ja lasgexen enemän ja enemän vasden lattiada*
 ’Under eldningen lägrar sig röken under takåsen och sänker sig dervid mer och mer mot golfvet’
 [Lämmittämisen aikana leviää savu katto-orsien alapuolelle ja lasketeutuu sieltä alemmaksi kohti lattiaa]

Tämä refleksiivityyppi esiintyy ensi sijassa preesensissä. Muotoa *lasgexen* voidaan verrata muotoon *tungeksem* (20).

- (20) *ne metsåkanat tungeksem pajupuskissa* (Koivisto 1990, 42)

Pitempi muoto, *lasgeidexen*, on huomattava siitä syystä, että *ite* ja *-kse(n)* eivät tavallisesti esiinny yhdessä. Verbeillä, jotka kuuluvat tähän tyyppiin, on tavallisesti *-oo/-öö* preesensin 3. persoonassa (vrt. *kivet laskeitoo pakkaan* = painuvat maan sisään; Koivisto 1990, 97).

- (21) [...] *vaika ej beällen nidä dejdä Gottlond atelin*
 [...] *fastän ej på de vägar Gottlund tänkt sig*
 [vaikkakaan eivät Gottlund ajatteleamalla]

Hanssonin *atelin* [a:teli:n] (21), vrt. Mörtbergin *aatella* ’ajatella’, kuuluu vielä toiseen refleksiivityyppiin, joka sisältää perusverbin 3. persoonan imperfektimuodon ja refleksiivipäätteen *he(n)~i(n)* (Koivisto 1990, 27).

- (22) *Ne jåtga ej löuä djödä gåidmajsa, annaidevad, [...] doänne Båosmåallen haggeman sussleä dockidjön gansa siellä*
 'De, som ej finna arbete i hemtrakten, begifva sig, [...] till Norrland för att söka sysselsättning vid timmerarbetet derstädes'
 [Ne jotka eivät saa työtä kotiseudultaan, hakeutuvat [...] Norlantiin hakeakseen sieltä tukkitöitä]

Muotoa *annaidevat* (22) on vaikea määrittää. Pääte muistuttaa imperfektinpäätettä esimerkissä *ne telläitivät lasiin* [= ikkunan viereen] (Koivisto 1990, 99), jos jättää huomioon ottamatta *e:n* (pro *i*) Hanssonin muodossa. Se myös merkitsisi sitä, että Hansson olisi muuttanut tempuksen suhteessa alkuperäistekstiin. Koivisto (1990, 117) mainitsee preesensmuodot *pistäitön ~ pistäite(n)* yksikön 3. persoonassa. Hanssonin muoto voisi olla jälkimmäinen muoto varustettuna monikon päätteellä *-vad*, odotetun muodon **annaidâvad* [an:aito:vät] asemasta (vrt. *karjan jalkoin istuitoovat madot kiin*; Koivisto 1990, 98).

Vermlanninsuomen refleksiivit muodostavat erinomaisen apuneuvon ruotsin refleksiivien kääntämisessä. Mainitut refleksiivit muodostivat produktiivisen ryhmän vermlanninsuomessa eivätkä olleet rajoitettuja vain jähmettyneisiin sanontoihin. Refleksiivejä hyödynnettiin, kun omaksuttiin ruotsalaisia ilmauksia vermlanninsuomeen, esimerkiksi *se arsaitiin ramillen* < ru. *arsa sig fram* 'laahustaa eteenpäin' (Koivisto 1990, 114). Ruotsin ja vermlanninsuomen refleksiivien välinen vastaavuus lienee myötävaikuttanut niiden jatkuvaan käyttöön vermlanninsuomessa.

Loppusanat

Eräät tekstin osat tuntuivat varmasti Hanssonista oudoilta hänen niitä kääntäessään. Teksti on tosin yleensä positiivinen suhteessa metsäsuomalaisiin, mutta kuvaus on usein epä-määräinen ja kuvastaa *von oben*-perspektiiviä. Metsäsuomalaisia kutsutaan ”sivistyksen karkijoukoiksi”, joiden kestävyytensä avulla onnistui asuttaa Keski-Skandinavian metsäalueet. Kerrotaan, että he ovat itsepäisiä ja joskus epäluotettavia. Meneillään olevaa kulttuurillista ja kielellistä ruotsalaistumista ei pidetä ”onnettomuutena”, vaan hyvänä kehityksenä metsäsuomalaisten hyödyksi.

Yhdessä tapauksessa vaikuttaa siltä, että Hansson reagoi siihen, mitä ruotsalaisessa alkuperäistekstissä kirjoitetaan. Tässä yhteydessä kerrotaan Vermlannin maaherrasta (1815–1840) Johan af Wingårdista, joka sai tehtäväkseen selvittää Karl Aksel Gottlundin ehdotusta luoda suomalainen kihlakunta Luoteis-Vermlantiin ja siihen liittyville alueille Norjassa. Selvittäminen johti siihen, että moni Gottlundin ehdotus ei toteutunut. Ruotsalaisessa alkuperäistekstissä af Wingårdin selvittäminen on kuvattu erinomaisesti ja lämpöisesti kirjoitetuksi (23). Käännöksestään päätellen, *gaoheassa* [!] ja *lämböjessä* (kaiheassa ja lämpöisessä), Hansson ei ole samaa mieltä. Sitä paitsi Hanssonin käännöksestä *Jossi bâis Wingård* (< ru. *Johan af Wingård*) huokunee jossakin määrin pilkkaa.

- (23) *Sen enimän djenastin dähän daida ilman fjelåamada delin räknöjä måan herran Jossi båis Wingård, jäga yhössä gaoheassa ja lämböjessä girjodåxsesa olas selvitti ramillen bاین ne delin gåunnid [...]*
 ’Den väsentligaste förtjensten harutinnan kan utan tvifvel tillräknas landshöfdingen Johan af Wingård, som i en förträffligt och varmt skrifven utredning framhöll de åtgärder [...]’
 [Merkittävin ansio tästä voidaan epäilemättä antaa maaherra Johan af Wingårdille, joka erinomaisessa ja lämpimästä kirjoitetussa selvityksessään ehdotti toimenpiteitä]

Hanssonin *Goningan gåskulåisen vieldå asdajalda dåjmidås voåsilda 1881–1885* näyttää ensi silmäyksellä olevan sanatarkka käännös, jossa alkuperäistekstin rakenne tuntuu selvästi. Voi kuitenkin huomata, että monet elementit, jotka suomensuomen kontekstissa vaikuttavat vierailta, ovat oikeastaan vermlanninsuomen piirteitä, joita Hansson hyödyn-tää, jotta käännöksestä tulisi niin alkuperäistekstin mukainen kuin mahdollista. Tässä yhteydessä on tärkeää muistaa, että ruotsalaisen alkuperäistekstin erittäin virallisella kie-lellä ei ole vastinetta vermlanninsuomessa. Jos yritettäisiin kääntää viisivuotiskertomus joksikin ruotsalaiseksi kansankieleksi sama tyyli-taso säilyttäen, lopputuloksena olisi varmaan myös erikoinen teksti.

Jos Hansson olisi suuremmassa määrin käyttänyt kiertoilmauksia, on todennäköistä, että hänen käännöksensä paremmin kuvaisi jokapäiväistä vermlanninsuomea. Ilmeisesti Hansson on tuntenut alkuperäistekstin tyyli-tason ja sen, että käännös hänen suomalaiselle puhekielelleen ei tekisi alkuperäistekstilte oikeutta. Sen sijaan Hansson noudattaa alkuperäistekstissä olevaa normia. Selviä tietoja siitä, miten samanaikainen vastaava viral-linen suomensuomen teksti kirjoitettiin, hänellä todennäköisesti ei ollut.

Hanssonin käännös suhtautuu vermlanninsuomeen monella tavalla samoin kuin virallinen ruotsi suhtautuu arkiruotsiin. Esimerkki siitä on käännöksen yhdysverbien ja jokapäiväisessä vermlanninsuomessa esiintyvien partikkeliverbien välinen suhde, joka laajasti ottaen vastaa ruotsin virallisten yhdysverbien ja jokapäiväisten partikkeliverbien välistä suhdetta. Toinen esimerkki ovat passiivimuodot, joita Hansson hyödyntää alkupe-räistekstin muodollisilta kuulostavien passiivien käännöksessä.

Suomessakin itseoppineet kirjoittajat pitivät erillään kirjakielen ja oman puhutun murteensa. Mielenkiintoinen esimerkki on lieksalaisen Mats Pakarisen kirje kauppias Gustav Bergbomille vuonna 1816 (Laitinen & Nordlund 2008, 225). Itäsuomalaiset piir-teet eivät ollenkaan leimaa kirjettä. Sen sijaan Pakarinen kirjoittaa huomattavan virallista kieltä, joskus vahvasti ruotsin vaikutteista. Laitisen & Nordlundin (2008, 230) mukaan ”[s]avolaisille kansanmiehille oli kirkollisen tradition ja paikallishallinnon alaisina synty-nyt käsitys siitä, millaista kirjoitetun suomen pitäisi olla. He kirjoittivat tietoisesti piplia-suomen kaltaista kieltä”.

Toisin kuin kansankirjoittajat Suomessa, metsäsuomalaiset kirjoittajat perustivat suomalaisen kirjakielensä omaan murteeseensa. Karl Aksel Gottlundin kirjeenvaihdossa (vuosina 1822–1823) metsäsuomalaiselta Paavo Räisäiseltä (Gottlund 1929, 20–89) tava-taan suomea, joka kuvastaa metsäsuomalaista äänneasua ja morfologiaa. Tässä suhteessa

Hanssonin käännös ei ole poikkeus siitä huolimatta, että käännöksen tyyli on toinen. Kirjoitustapa on kuitenkin erilainen Räisäisen Gottlundille kirjoittamissa kirjeissä kuin Hanssonin käännöksessä. Kirjeissä esiintyy kirjoitustapa, jonka oikeinkirjoitus on melko piplisuusomien kaltaista, esimerkiksi lyhyiden ja pitkien vokaalien kuvaus yhdellä ja kahdella vokaaligrafeemilla, kun taas Hansson perustaa kirjoitustapansa ruotsiin. Vaikuttaa siis siltä, että piplisuusomien kaltainen kirjoitustapa ei välittänyt eteenpäin Hanssonille, missään tapauksessa ei ainakaan niin vahvasti, että hän käyttäisi sitä itse kirjoittaessaan. Gottlundin kirjeenvaihto metsäsuomalaisen Pekka Karvaisen kanssa jatkui 1820-luvulta 1870-luvulle (Nordlund 2007, 240s). Nordlund korostaa, että ruotsin vaikutus Karvaisen kirjeissä ajan mittaan lisääntyy. Sanastossa ruotsin sanojen esiintyminen lisääntyy, ja Karvaisen myöhemmissä kirjeissä ruotsin sanoja ja fraaseja on vieläpä kirjoitettu ruotsin ortografian mukaan. Hansson otti siis ratkaisevan askelen ja käytti ainoastaan ruotsin ortografiaan perustettua kirjoitustapaa.

Hanssonin käännös osoittautuu monista syistä ainutlaatuiseksi. Käännös, päinvastoin kuin monet muut dokumentit vermlanninsuomesta, syntyi sen vuoksi, että metsäsuomalainen itse käytti kynää. Yleensä vermlanninsuomalaiset tekstit ovat muistiinpanoja, joissa metsäsuomalainen informanttina tuottaa suullisesti kielimateriaalia sitä muistiin kirjoitettavalle tallentajalle. Tämä johtuu siitä, että vermlanninsuomi oli ennen kaikkea puhekieli ja sen käyttö kirjakielenä oli rajoitettua. Sen kirjakielistyyppistä käyttöä on sellaisenaan jäänyt erittäin vähän jälkimaailmalle. Käännöksessä Hanssonilla on eri rooli metsäsuomalaisena kuin se, joka tavataan tavanomaisissa muistiinpanoissa. Hän toimii pikemminkin subjektina kuin objektina. Äidinkieli työkalunaan ja metsäsuomalaisena talonpoikana Luoteis-Vermlannissa saamiensa kokemusten perusteella hän pääsee tulkitsemaan ruotsalaista alkuperäistekstiä. Jälkimaailma on vuorostaan saanut tilaisuuden nähdä, miten metsäsuomalainen omaksuu uuden kielellisen alueen: miten hän hyödyntää kielellisiä välineitä, jotka vermlanninsuomessa ovat tarjolla, kertoakseen sellaista, mistä tavallisesti ei puhuttu vermlanninsuomeksi.

LYHENTEET

ru.	= ruotsi
ruSt	= standardiruotsi
sav.	= savolainen

LÄHTEET

- AMINOFF, TORSTEN 1876: *Tietoja Wermlannin Suomalaisista*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- ANCKER, ESTRID 1962: *Torgny Segerstedt 1876-1945. Studier i en personlighet*. Tidens, Stockholm.
- BROBERG, RICHARD 1988: *Finsk invandring till mellersta Sverige: en översikt från medeltiden till 1600-talets slut*. Dialekt och folkminnesarkivet, Uppsala.
- CRYSTAL, DAVID 1997: *A dictionary of linguistics and phonetics*. Blackwell, Oxford.
- DAHLSTEDT, KARL-HAMPUS 1971: *Svårigheter i svenskans uttal* (2. painos). Gleerups, Lund.

- FANT, GUNNAR 1983: Feature analysis of Swedish vowels – a revisit. KARL-HAMPUS DAHLSTEDT et AL (toim.): *From Sounds to Words*, Umeå Studies in the Humanities 60, 67–86. Almqvist & Wiksell International, Stockholm.
- GOTTLUND, CARL AXEL 1929: *Otava eli suomalaisia huvituksia*. Osa 3. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- GRÖNHOLM, MAIJA 1988: *Ruotsalaiset lainasanat Turun murteessa*. Åbo Akademis förlag, Turku.
- HAKULINEN, LAURI 1979: *Suomen kielen rakenne ja kehitys* (4. painos). Otava, Helsinki.
- HIPA = International Phonetic Association 1999: *Handbook of the International Phonetic Association: a guide to the use of the international phonetic alphabet*. Cambridge Univ. Press, Cambridge.
- HOGNER, GUSTAV, G. P:N WESTERLING & GUSTAF THOMÉ 1860: *Historiskt-geografiskt och statistiskt lexikon öfver Sverige*. Hammars, Stockholm.
- HORMIA, OSMO 1978: *Finska dialekter: en översikt*. LiberLäromedel, Lund.
- IIVONEN, ANTTI 1984: Kuinka suomalaiset kuulevat ruotsin vokaalit. *Virtittäjä* 88, 124–127.
- ISK = HAKULINEN, AULI (päätoim.), MARIA VILKUNA, RIITTA KORHONEN, VESA KOIVISTO, TARJA RIITTA HEINONEN & IRJA ALHO 2004: *Iso suomen kielioppi*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- KARLSSON, FRED 1974: *Centrala problem i finskans böjningsmorfologi, morfofonematik och fonologi*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- 1991: *Finsk grammatik* (5. painos). Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- 1994: *Yleinen kielitiede*. Yliopistopaino, Helsinki.
- KETTUNEN, LAURI 1909: *Descendenttis - äännehistoriallinen katsaus Keski-Skandinavian metsäsuomalaisten kieleen*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- 1930: *Suomen murteet 1. Murrenäytteitä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- 1935: *Vermlannin suomalaisten uskomuksia, taruja ja taikoja*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- KOIVISTO, JOUKO 1990: *Suomen murteiden refleksiivitaivutus*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- KOIVISTO, VESA 1995: *Itämerensuomen refleksiivit*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- KURONEN, MIKKO 2000: *Vokaluttalets akustik i sverigesvenska, finlandsfinska och finska*. Studia philologica Jyväskylänsiä 49. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- LAITINEN, LEA & TARU NORDLUND 2008: Kansankirjoittajat kaksisataa vuotta sitten. TIINA ONIKKILANTAJÄSKÖ, MARI SIROINEN & HANNA YLÖNEN (toim.): *Kieltä kohti*, 218–232. Otava, Helsinki.
- LARSSON, LARS-GUNNAR 1978: Det fina i kråksången ”Hienoa kapakkalaulussa”. *Fenno-ugrica suecana* 1, 25–32.
- MIELIKÄINEN, AILA 1981: *Etelä-Savon murteiden äännehistoria. 1 Konsonantit*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- MÄGISTE, JULIUS 1948: *Metsäsuomalaismurteiden nykyisestä vaiheesta*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- NE = *Nationalencyklopedin* 1–20. 1989–1996. Bra böcker, Höganäs.
- NORDLUND, TARU 2007: Double diglossia – lower class writing in 19th-century Finland. *Multilingua* 26, 229–246.
- NS = MATTI SADENIEMI (päätoim.): *Nyky-suomen sanakirja* 1–6. 1951–1961. WSOY, Porvoo.
- RAPOLA, MARTTI 1933: *Suomen kirjakielen historia*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- 1960: *Sanojemme ensiesiintymiä. Agricolasta Yrjö Koskiseen*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- RINGEN, CATHERINE & KARI SUOMI 2009: Fenno-Swedish VOT: Influence from Finnish? *Proceedings, FONETIK 2009: The XXIIth Swedish Phonetics Conference. June 10–12, 2009*, 60–65. Dept. of Linguistics, Stockholm University, Stockholm.
- SAG II = TELEMAN, ULF, LISA CHRISTENSEN, STAFFAN HELLBERG & ERIK ANDERSSON 1999: *Svenska akademiens grammatik*. 2. Ord. Svenska akademien, Stockholm.
- SAG III = TELEMAN, ULF, LISA CHRISTENSEN, STAFFAN HELLBERG & ERIK ANDERSSON 1999: *Svenska*

akademiens grammatik. 3, Fraser. Svenska akademien, Stockholm.

SAMMALLAHTI, PEKKA 1998: *The Saami languages: an introduction*. Davvi Girji, Kárášjohka.

SAOB = Svenska Akademiens ordbok över svenska språket 1–. 1898–. Lund.

SEGERSTEDT, ALBREKT 1873: *Naturlära för folkskolor och nybegynnare*. Petersson & K:nis, Karlstad.

——— 1884: *Svenska sagor och äventyr*. Bonnier, Stockholm.

——— 1899: *Luonnontiede kansakouluja ja aloittelevia varten* (6.painos). Weilin & Göös, Helsinki.

SEGERSTEDT WIBERG, INGRID 1995: *Torgny Segerstedt, en dotters skildring* (2. painos). Carlssons, Stockholm.

SKES = ITKONEN, ERKKI, SATU TANNER, MARITA CRONSTEDT, AULIS J. JOKI, REINO PELTOLA, YRJÖ HENRIK TOIVONEN: *Suomen kielen etymologinen sanakirja* 1–7. 1955–1981. Suomalais-ugrilainen seura, Helsinki.

SOUTKARI, PENTTI 1999: *Vermlannin murrettä. Suomen kielen näytteitä* 46. Edita, Helsinki.

SSA = ITKONEN ERKKI & ULLA-MAIJA KULONEN: *Suomen sanojen alkuperä* 1–3. 1992–2000. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

SÖDER, TORBJÖRN 2009: Svensk påverkan på värmlandsfinska. *Biblis* 46, 84–91.

——— 2011 (painossa): Matti Mörtbergs vämlandsfinska uppteckningar.

TARKIAINEN, KARI 1990: *Finnarnas historia i Sverige. 1, Inflyttarna från Finland under det gemensamma rikets tid*. Nordiska museet, Stockholm.

TURUNEN, AIMO 1959: *Itäisten savolaismurteiden äännehistoria*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

WEDIN, MAUD (toim.) 2006: *Segerstedts samling: skogsfinnarna i Skandinavien: en kommenterad och illustrerad källutgåva*. FINNSAM och finnbygdens förlag, Falun.

WESTBERG, BERTIL 1987: *Verben pläga och bruka: två medellätyska lånord i svenskan*. Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet, Uppsala.

VSS = MÄGISTE, JULIUS 1960: *Vermlannin sammuvaa Savoia: kielennäytteitä vuosilta 1947–51*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

YLI-LUUKKO, EEVA 1983: *Rautalammin murrettä. Suomen kielen näytteitä* 18. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Helsinki.

TORBJÖRN SÖDER: *A remarkable nineteenth-century example of the ‘Forest-Finnish’ dialect: Henrik Hansson’s translation from Swedish into Värmland-Finnish of Governor Henrik Adolf Widmark’s five-year report from 1881–1885*

In the late sixteenth and early seventeenth century, the so-called ‘Forest Finns’ began to settle in the Mid-Scandinavian forest areas. These settlers, who originated from the province of Savo in Eastern Finland, differed both culturally and linguistically from the local Scandinavian population. In some areas the Forest Finns were assimilated quite rapidly into the majority population, while in others their traditions, culture and language were preserved through several generations. In North-West Värmland in western Sweden, and in the adjacent Norwegian areas, the Forest-Finnish dialect was still spoken as late as the second half of the twentieth century.

A unique and remarkable document of the Forest-Finnish dialect used in Värmland is Henrik Hansson’s translation of an extract from Governor Henrik Adolf Widmark’s five-year report from 1881–1885 (*Kungl. Maj:ts Befallningshafvandes femårs-berättelser Åren 1881–1885*). The text, which in Hansson’s Värmland-Finnish translation has the title *Goningan gäskuläisen vieldä asdajalda däjmidäs voäsilda 1881–1885*, appears in Segerstedt’s Collection from 1887.

Hansson, who was fluent in Finnish and Swedish but lacked any formal education, chose to use the Swedish orthography in his translation. His choice of orthography not only reveals certain phonetic and morphological features in his dialect but also highlights some discrepancies between Finnish and Swedish phonological systems.

In his effort to preserve the formal style of the report, Hansson was challenged to be creative. Since he had little contact with any other form of Finnish, he did not try to copy the formal Finnish used at the time in Finland. Instead he took the Swedish text as his model and tried to transpose it word by word, taking advantage of all the possibilities offered by his dialect to create words and expressions.

Torbjörn Söder
torbjorn.soder@moderna.uu.se
Institutionen för moderna språk, Box 636, SE-751 26 Uppsala